

శ్రీ పరమాత్మ సేవనం

చండకాళికనాటకము

నాం ది

పొనరుచు బెంచు ద్రుంచు జగముల్ త్రిగుణాత్మత సీవిభుండె, యీ
యనవత తాప్త మూర్తులనె వ్యాప్తము విశ్వము, లేడు వంద్యుఁ డీ
తని కనుమాడ్కి, గంకణపుఁ ద్రాచులఘాతకృతదూలి నర్తనా
దిని బచలగ్న మాపశుపతి ప్రసవాంజలి మిమ్ము బోచుతన్.

చ. కనుగవకెంపు బామ్మనుడి గల్గి దరస్ఫురితోష్ణ మామొగం
బనయము నప్రసన్న హరిణాంకరుచిం బచరించుఁగాత, మా
యనునయముల్ వృథాయుకఁ, ద్వదాగ్రహ మెచ్చిలుఁగావుతన్ మన
స్విని యఁ, దేటి గారి యెడఁ జేర్చినశంకరుఁ డేచుతన్ మిమున్.

శా. ఆనందశ్లథ మై సమాధుల, నుమాన్యశ్రీ విలాసోల్లసం
బై, నైజోరువికారితన్ ద్రుతి వెఱుగై భ్రాంతమై స్మేర మై,
జ్యానాదం బొనరించుచో మరుడు గూతులై, కిరంగం ఘృణా
స్థానలై, రతి యేడ్వ సాసగి మసనీశపేక్ష లోమున్ మిమున్.

(నాన్య తమన)

స్వాధామఁడు — అతిశస్త్ర మెందుకు? దుష్టామాత్యబుద్ధిచాగురా
లంఘనసింహారంహుండును, భూభంగలీలాసముద్భృతాశేషకట
గుండును, సమరసాగరాంతర్భ్రమద్భుజదండమందరాకృష్టలక్ష్మీ

స్వయంవరవల్లభుండు నగుశ్రీమహిపాలదేవునియాదేశంబు గాంచి
తిని. పురావిదు లుదాహరించు నీప్రశస్తాధ యాయనదే గదా!
మ. అనకూలుండయి యాశ్రయించి గహనం బానార్యచాణక్యనీ
తిని, మున్నందుల గెల్చి పుష్పపురిఁ బొందెం జంద్రగుప్పుండు; గం
టునఁ గర్ణాటతఁ గాంచువారి మరలం ద్రుంపక భుజాదర్పమం
డనుఁ డౌశ్రీమహిపాలదేవుఁ డతఁడైనఁ డిప్పు నిక్కంబుగఁ .
పారిపార్శ్వకుండు—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! అమ్మహారాజు నాదేశమేమి!
నూత్ర—సుప్రసిద్ధం డగువిషయప్రకృష్టప్రపాత్రుం డార్యక్షే
మేశ్వరకవి నవీనముగా విరచించినచండకౌశికనాటకముం బ్రయో
గించునది యని. అమ్మహారాజు నాట్యవేదవిశారదులు న్నర్తకలావి
దులును, లోకజ్ఞులు, నగుసభాసదులం గూర్చియుట్లుపలికియున్నాఁడు.

క. దోసము లేశము లేనివి

వీసంబు గుణంబు లేనియు లే వెండుక;

దోసమును గప్పి పుచ్చుండు;

భాసిలఁ జేయుండు గుణముఁ బండితులారా.

కావునఁ బారిపార్శ్వకా! కుశీలపులతో సంగీతము నారంభింపవేమి!

పారి—(సాశంకముగాఁ దల వాంచుకొని) ఆర్యా! ఆలకింపుండు. నాఁడు
గ్రహణకాలమున మీరు దక్షిణ యిచ్చెద నని మాటయిచ్చిన
బ్రాహ్మణోత్తమండు తదర్థము నేఁ డరుగుదెంచి కోపము
చున్నందునఁ గుశీలపు లందఱు వందురు చున్నారు.

నూత్ర—(భయము నభిసయించి చింతను నటించి సహర్షముగా)
మారిషా! ఈవిషయమున విషాదంపడ నేటికి P ఇదిగో నే నిప్పుడే—

అ. వె. ఆలిఁ జూలి నమ్మి యాత్మదేహము నమ్మి

సత్యపాలనంబు నలుపుపొంటె

నియ్యకొన్న విత్తు మిత్తు హరిశ్చంద్ర
పార్థివుండు వోతె బ్రాహ్మణునకు.

(తెరిలో) వయస్యా ! ఇటు, ఇటు,

నూత్ర—(తెరవంకఁ జూచి) ఓహో ఏమి ! హరిశ్చంద్రను హారాజే
మహాత్పాతసూచితంబు లగునాపదలు కుశలపరిణామంబులుగాఁ
బ్రాబ్ధవిధిస్తరుం డగువురోధసుండు రహస్యంబున నుపదేశించిన
నియమజాగరంబులు బొవరించి పర్యాకులమానసుం డగుతనకుం
బ్రీయవయస్యుండు బోధాయనుండు దారి చూప సంతిపురము
వైపున కిటు బయలు వెడలినవాఁడు, చూడు—

చ. భరమగుతూఁగుచేఁ దొగరుపాతినసోమరికన్నులం, బ్రజా
గరమున వాడుదేరుముఖికంజమునన్, విభుఁ డీతఁ డొప్పెడున్,
మరగినయాత్రయూధమును మాపటివేళన్ బాసి, రేపట్
విరహాకృశానుకీలలను వేఁగుమహాగజరాజమో యనన్.

కావున నక్కడకే పోదము రా. (ఓక్కమించుచున్నాడు) ప్రస్తావన

(తరువాత జాగరభేదము నభినయించుచు రాజును విదూషకుఁడును

బ్రవేశించుచున్నారు)

విదూ—చెలికాఁడా ! జాగరపుబడలిక గలకన్నులతో నీపడుదీర్ణము
ఖం బగుతూఁబేలునుంబోలె నున్నేషని మేషంబులంగావించుచున్నను
దారి గానక గుడ్డియెలుకలాగుననిటునటుఁబరిభ్రమించుచున్నావు.

రాజు—మిత్రుఁడా ! పాణులకు శరీరధారణవిషయంబునం బ్రథమ
కారణము నిద్రయే గదా !

ఉ. చిత్తముఁ దేలుచుం;జలుకఁజేయునమస్తములైన యంగముల్;
గొత్త వికాసముం బ్రతిభకుం గలిగించుఁ,దొలంచుదోషముల్

బొత్తిగ; ధాతు సామ్యమును బొందఁగఁజేయును; వేయనేటిక
త్యుత్తమయోగగవ్యసుఖ మొక్కటఁగూరుచున్ద్రయ్యుమే?
అందుచేతనే చూడు నా కిప్పుడు—

ఉ. నిద్దురబద్ధకంబునను నెమ్మొక్కరికి విలు పావహిలెమక
దద్దయు; భేదభారముకతంబునఁ బ్రస్తిమితంబు చిత్తముక;
బద్ధగ నాపులింతలు జనించెడు మోమున సారెసారెనుం;
బ్రాద్దుటి లేతయెండపాలుపుం గన సైపదు చూపు లేశముక.

(అలాచించి విస్మయముతో) ఇప్పు డీనిశాప్రజాగరవ్రత మాచే
శించుటకుఁ బూజ్య లగుకులపతులయభిప్రాయ మేమెయిందునో?
ఏమయిన నేమి? గురుశాసనములు విమర్శనార్హంబులు నావు.

విదూ—చెలికాడా! నే నాలాచించిచూడఁగా వానకనజ్జిక యగు
దేవి ఖండిత యయ్యెడు ననునర్థము దక్క వేటొక్కటియివ్రత
మనకుఁ బ్రయోజనము గానరాకున్నది.

రాజు—మిత్రుడా! నీపరియాచకములు మానుము.

విదూ—అయ్యా! నీ కిది పరియాచకము గాని యనాధవటుకకు
నాకు మహానర్థము.

రాజు—(స్కోంతముగా భయమును నటించుచు) మిత్రుడా! దేవి
యేమిచేయు నని నీ వనుకొనుచున్నావు?

విదూ—చెలికాడా! నిశ్చయముగా నామె కోపముచేయునని యూ
హించుచున్నాను.

రాజు—మిత్రుడా! అది తప్పకు. అందుకు సందేహ మేమి? దేవికిది
సామాన్య కోపకారణము గాదు చూడు.

ఉ. మంతుకు లాఁగిరో, హితసమాజముగోష్టికిఁ జొక్కి నిల్చెనో,
కాంతుఁడు, వేటొకర్లు ననుఁగాదని కూడనో, రాఁడు ధూర్జుఁడే,

యింతకుఁ నందుఁ గిన్న నెఱు పెక్కినకన్నుల జాటువారి మో
మంతయుఁదోఁగ నూర్చి ప్రియురాలిక నే మనుకొందు నక్షత్రు
మఱియు

చ. చెలియయొ మార మొప్పఁగయి నేయుతమిన్ మునిమాపుపుచ్చి, యా
వలి దగుజాము నా తెరువుపైఁ గను బంచుక వెళ్లఁబుచ్చి, య
వ్వొ సీక రాఁడు భూర్తుఁ డని, బొప్పములూర వగ్గ నడల్చిసా
ములఁ, గొఱరేయి యెట్లొ గడపుం బెడపాన్పునఁ బొర్లుచున్సఖా
(చిఱిచి) మిశ్రుఁడా! సశ్చయముగా నీలాగునజరుగ్గును. ఎట్లనఁగా

చ. ఉవిద మదాగమాశ యయియుండఁగ రా నెవరేని, దావృథా
యవిరళసంభ్రమోద్గమసయైఁ, జెఱంగు మఱుంగుగా, సఖుల్
సవసవఁ గాంచి యొం డొరులఁ, జప్పు డొనర్చక లోన నవ్వుకొ,
నపుదల యెత్త నోడు బిడియంపడి యాబిడ వారిముంగడఁ.

విదూ—చెలి కాఁడా ! కడచినదానికి వగచుచు నేల యాయాసపడి
యెదవు ? లే లెమ్ము. మన మక్కడకే పోయి దేవిని బ్రసన్ను
రాలిని జేసికొందము.

రాజు—(నల్లాఘముగా) ఓయీ ! నీవు బాగుగాఁ బలికితివి. రమ్మా
మన మక్కడకే పోవుదము. (నడచుచున్నారు)

రాజు—(భేదముతో నిట్టూర్పు విడిచి) మిత్రుఁడా ! తఱి తప్పటను
బట్టి యిప్పుడు పోవుట నాకు భేదకారణము.

చ. ఎడపడునాకథం దిరిగి యెత్తును, నే నరుదెంచుదారిఁ గ
న్నిడుకొని, గడ్డిపోచ చలియించిన నన్నుఁగ నెంచుకల్కి, వే-
నకడ నిభృతంబుగా నరిగి కానక యుండఁ గవుంగిలింపఁ; బ్రే
ముడి విరినల్లగల్వలను బోలెడుకన్నులు మూయఁ జేతులఁ.

విదూ—(నడచి తెరవంకఁ జూచి సశ్లాఘముగా) ఓహో ! చెలికాఁడా
చూడు చూడు. అలంకరణోపకరణంబులం గొనివచ్చెడుచారుమతి
తోఁ బ్రవేశించి యిదిగో దేవి యిక్కడ నున్నది.

రాజు—(చూచి స. తోషముతో) ఆహా ! ఏమీ !

చ. చెలి శరశౌరపుండభుజఁజెక్కులఁ గూర్పదు పత్రభంగి; వీ
నులఁ గడ కొత్తువాలికకనుంగవఁ దీర్పదు కజ్జల బు; వే
నలి కుటిలంబు వ్రేలు; నరుణం బధరం బగు భూసరం; బిటుల్
పొలిచినఁ దొంటి దేసుషమ; భూషణముంబగ నేయు నాదగున్.

(తరువాత ముందు చెప్పినట్లు చింతను నటించుచు శై బ్యయుఁ
జారుమతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

చారు—దేవీ ! ఇదిగోఁ బ్రసాధనోపకరణము.

శై బ్య—(భేదముతో) ఓసీ ! చారుమతి ! యిక్కడ నివి తీసివే
యును. నన్ను నే నెందాఁకఁ బరాభవించుకొందును ? నాహృద
యమున కీమలంకరణోపకరణాన కి నిరర్థకము.

విదూ—అబ్బో ! ఈమెది గట్టిపట్టే.

రాజు—బాగు ! దేవీ ! బాగు ! నిసర్గమనోహరంబు లయిననీయవయ
వంబులకుఁ బ్రసాధనోద్దేశము విజముగాఁ బరాభవస్థానమే; చూడు.
మ. తరుణీ ! నీజగిమోవి కాశపడెడుం దాంబూలరాగంబు; ను
దరి! కందోయిని ముద్దుఁ బెట్టుకొన నుత్సాహంపడుంగజ్జలఁ; -
బురువక్షోరుహ ! కౌగిలించుకొనఁగా నూహించు హారంబు కం
ధర; నీ కేటికి భూషణంబులవి స్వార్థం బాశ్రయించు న్నినన్.

విదూ—మిత్రుఁడా ! మనము సమీపింతము.

రాజు—చెలికాఁడా ! మన మిక్కడ దాఁగి యుండి వీరివిస్మయభసం
భాషణ మాలకింతము. (అట్లు చేయుచున్నారు.)

శై బ్య - చేటి ! చారుమతీ ! అవ్యధమున నూటడించియు మరల
న న్నార్యపుత్రుడు విప్రలంభగోచరిం గావించెనుగదా ! సర్వధా
నాభాగధేయంబు లవిశ్వసనీయంబులు. వాని కిక్కఁ బదివేల నమ
స్కారములు.

రాజు—ఓమనస్విని !

క. ఘనపటలాంతరితుఁడుగా

నినుఁ, డబ్బి మోము ముడువ, నేమి యపాలం

భన మయ్యెడు నయ్యది యా

యన? కెట్టులు విప్రలంభ మది పద్మినికిన్ ?.

చేటి—దేవి ! నీవిచారము మానుము. రాజులు బహుభార్యులుగదా !

విదూ—ఆ ! బాసనకూతురా ! బహుకార్యులని చెప్పము. ప్రియ

మిత్ర! నూరక యపదూఱుపాలు చేసెద వేల ?

రాజు—చెలి కాఁడా ! దీనిమీఁదఁ గోపపడకుము.

క. సమయముఁ గని సఖులకదం

బము బిగితియు సేయు చుండ మానగ్రంథిన్,

రమణులమిథ్యోపాలం

భమునకఁ బాత్రిత లభించు బహుపుణ్యసకున్.

శై బ్య—(ఏడ్చుచున్నది.)

చేటి—దేవి ! ఊటడిల్లు మూటడిల్లుము. అతిమాత్ర మైనయమా

యికత్వముచేత నీనే మహారాజును మీఁటఁ బెట్టినదానవు. అమ్మా!

నీ విస్వడు నన్నడిగితిరా విను. ఆయన నిన్నుఁజూచినను నీవాయ

నను జూడకుము. ఆయన నిన్నెంత మందిమంచి మాటలతో

బలిమాలుకోన్నను దడపుగ నీవుల్లసను లాడి యాయనను భేద

పెట్టుము.

శై బ్య—ఆర్యపుత్రుఁ డాడఁ గలప్పు డేవాడు ననన్బూఁడ నాయ
ధికారము సాగి పక్షమున నీచుఁడు నీచ్చెనట్లే తప్పక జరిగిం
చెననే.

రాజు—(త్వరగా నమీసింది) ప్రియుగాలా!

క. నీ కేసరము విధేయుడ

నే కద; మత్పరత నున్న నీడెదముపై

నీ కేమట నధికారం

బో కంజదళాక్షి ! సాగ కండును ? శేపుమా.

విదూ—దేవీ ! శుభము.

(ఇద్దఱును సంభ్రమముతో నిలుచున్నారు.)

శై బ్య—(తనలో) ఓహో ! ఆర్యపుత్రుడే ! కానీ. (ప్రకాశము
గా) జయము జయము ప్రాణేశ్వర !

చేటి—(భయముతో, దనలో) అయ్యో ! మహారాజే ! నేనన్న
మాట లీయన చెవిని బడి యుండును. కానీ. (ప్రకాశముగా)
జయము జయము మహారాజ ! దేవా ! ఇదిగో బీరము. దేవత
యిందుఁ గూరుచుండుడు.

(అందఱు గూరుచున్నారు.)

రాజు—(కడుదడపు చేపివంక విబోకింది) సుందరీ ! ఇదిగోనిప్పుడు--
చ. దగగొని నేగుఁబోక విరివమ్మి దుమ్మెదగొమ్మ వ్రాల్చగా
నేగయు తెఱంగు క, జిగినీక గ్రామిద్యగంచలంబుతో
సాగసుగ నాప మం బొందుచూపు గిటుక్కు గ్రమ్మఱింది;తే
మగపడె దన్వి! నాయక ద ము నిగ్రలిం చెడు సేర మింతలా ?

మత్తీయు నోమనోహరిణి !

క. నగల ననాదరణము ని

వగపటిచినఁ గొదవ యొదవ దభిరామతకు

జి. మేనఁ; గాని నా కది

మనవా! ప్రకటించు నీదుమదిమనకితమున్.

శైల్య— దానినంబులైన యాయవసువంబులతోడను బ్రజాగర
మంథరంబులైన యాశోణ నేత్రంబులతోడను దేవరవారు మిక్కిలి
చక్కగాఁ గనఁబడుచున్నారుగాదా! నామాట కేమి? (కోపము
నటించుచున్నది.)

రాజు—(తడవుగాఁ దేటిచూచి) ప్రియురాలా! అనుగ్రహింపు మను
గ్రహింపును.

చ. మదఁజయధ్వజంబునుమమ న్నగువక్రిపుబామ్మతీగ నీ
నుదుట నదేల తాండవవినోదము నల్పుచు నుండెఁ జండికా!
వ్యగ్రపవనానకంపిత పరిస్ఫుట బంధుకబాంధవంబుగా
నదరెను నేల నీ కనమయంబున నిట్లధరోఽవబింబమున్.

(దోసిలిపట్టి)

ఉ. కమ్మ ప్రసన్న పూర కలుకన్ వహించెద వేల కోపనా
యెమ్మెయి నెంచితివు నను నే నటు గా నిది నమ్మవేని దం
డమ్ము విధింపు పొలినటు నాకుగుణాగుణనిర్ణయముక్తం
దు మృహనీయు లాకులపతుల్ బలితంపుఁ బ్రమాణమయ్యెదన్

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి)

ప్రతీ—జయము జయము మహారాజ! ఇదిగోఁ గులపతులసన్నిధినుండి
యొక తాపసుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

రాజు—హేవప్రభా! ఆసింపక సాదరముగాఁ బ్రవేశ పెట్టుము.

తాప—దేవా! చిత్తము చిత్తము. (నిష్క్రమించెను.)

(తరువాత శాంత్యుదకమును జేతఁ బట్టుకొని తాపసుఁడు

ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

తాప—(విస్మయముతో) ఓహోహో!

నీ. ఇదియేమియాశ్చర్య మిందుబింబముమింగె

బింబంబుగా కెన్వర్భానుఁడొడిసి

యేదీ మహాభూత బూదశావలయంబు
 కాపిరుల్ గ్రహింపగఁ గాలఁదొడఁగె
 విడ్డూర మేనుయో వెనుదొంతులు వోలెఁ
 బృహస్పతి ధనులుగూలఁ బృథివి యూఁగు
 నెగసి యల్కాదండ మే మిట్లు ఖండించె
 రెడుగా మాత్రాండమండలంబు
 దారుణోత్పాతములు గదా తెలఁప నిన్న
 గంచుదివియల వెదికిఁ గరికరంబు
 గానఁగారానిహితవిధికవట మకట
 యేమి మూఁడింప నున్నదో యింకమిఁక

అయినను గురుజనులపరామరికవలన నివి యన్నియుఁ గుశలపరిణామ
 ములే కాఁగలవు.

తే. గీ. శాంతివలనను బ్రాహ్మణస్వస్తిచాచ
 సంబువలనను స్వస్థ్యయనంబువలన
 దామమున సజ్జనానుకీర్తనమువలన
 త్తమ మహోత్పాతదుస్స్వప్న శమన మగును

అందుచేతనే మహానుభావులు యెఁగులపతుల సర్వోత్పాతప్రశమనంబు
 గా నిజారబ్ధస్వస్థ్యయఁకర్మశేషభూతం బగునీ శాంత్యుదకమను
 రాజులకును రాణికిని నిచ్చి రమృత సన్నంపిసాగు.

ప్రతి—(ప్రవేశించి) అయ్యా ! ఇటు ఇటు. (సమీపించుచున్నాను)

తాప—(సమీపించి) రాజా ! నీకు శుభము.

రాజు—(తొందరగా లేచి) స్వామీ ! నమస్కరించుచున్నాను.

శైబ్య—మునీంద్రా ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

తాప—రాజా ! జయశాలివి గమ్ము సాధ్వీ ! వీరమాతవు గమ్ము.

రాజు—(తోదరగా) పీఠము. పీఠము.

ప్రతి—(పీఠము గొని వచ్చుచున్నది)

రాజు—స్వామీ! ఇదిగో! పీఠము. కూరుచుండుడు.

(అందఱుఁ గూరుచున్నారు.)

రాజు—హేమప్రభా! నీవు ద్వారము కడ నుండుము.

ప్రతి—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నది)

తాప—రాజా! మహాత్ము లయిన కులపతులు తమ కూశీస్సువులైన నుత్కృష్టప్రభావ సంపన్నులు గావించి నిశాక్షిజాగరాంతింబునఁ గాంతానహితంబుగా నీవు శిరస్సునఁ జల్లు నుటకు స్వస్త్వయన శేషము. శాంత్యుదకము సంపినారు.

రాజు—(హర్షముతో దోసిలిపట్టి) మహాప్రసాదము.

తాప—

మ. శమితాంహశ్చయమగ్రపూతమునుబుష్పత్కాశ్ర తేజోనలం
బమితప్రాన్ముఖమర్విపచ్ఛమనసాచారభరశ్కర్మ శే
ష మనిర్వాచ్యమహత్త్వ మీయదక మైశ్వర్యంబు నీ కేచ్ఛెడున్
బ్రమదంబుంబొదిలించుఁగాత మఖిలాత్మన్ నివారించుతన్.

(శిరస్సునఁజల్లుచున్నాడు.)

రాజు—(స్పర్శము నభినయించి) ఆహాహా!

క. అలక్షత బీజమునకుం

గలుగం బ్రసవాంకురంబు కాకణ మిది, నే

వెలుగుఁగొలముతేం డెక్కుగఁ

దల దీప్తిప్రసాదమునఁ గదా యెత్తిరిలన్.

తాప—పూజ్యరాలా! శై బ్యా! కులగురుల మాదేశంబున గృహ
దేవతలకును భూదేవతలకును నవిశేషముగా నీవును సమారాధ్య
ముల జరపవలయు.

శైబ్య—(దోసిలి పట్టి) స్వామీ! చిత్తము.

రాజు—రాజా! నీ స శుభమవుగాక. నేను బ్రారబ్ధనివిధవిధివిస్తకు
లగుకులపతులసంభావింపఁ దగుచున్నాఁడ (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శైబ్య—(వైలక్ష్యముతో) ఓసీ చామమతికా! ఆర్యపుత్రుఁడు సతా
ప్రజాగరము మహాశుభావులు కులపతులే యా కేశిఁచిరి. అయ్యో!
సమస్తములేని యీపామషనస్సు న న్నెంత దురాక్కురాని జేరి
నదే. కానీ. ఈలాగు చేసెదను (దోసిలిపట్టి ప్రకాశముగా) ఆర్య
పుత్రులు న న్ననక్రపాంతురుగాక.

రాజు—(అనురాగముతో) ప్రేయసీ!

ఉ. చెన్నఁటిత్తప్పిదానఁ గలుషీకృతఁడ నయ్య న న నో
యన్నులమిన్న ! నీ నునుండుం బిది గ్రాహ్యము యందువే నీ
ప్రన్ననిచెక్కటద్దములఁ బ్రతములక రటియింతు ముత్తైపుం
బన్ననరింబుఁ గింబునుషమం బగుక తమునక ఘటింపుమక.

శైబ్య—(సిగ్గు పడుచున్నది.)

రాజు—(అట్లుచేయుచు) ప్రియురాలా!

చ. చె న్ను గగుర్పు నీకు జిగిచెక్కల, నాకు వడంకు గేల నే
క్రమమున వ్రాయ నొమకరికల్ ? సకలంబు వృథాశ్రమాంబుహా
రము మెడఁ గూర్చఁగా నది తిరంగిత మౌచుఁ గుచ్చాగి నీమఁగం
పమును మదీయహస్తసహవాసభవంబును మాన దుగ్గల్గి.

శైబ్య—ఆర్యపుత్ర ! కులపతు లానతిచ్చిపట్టు లాచరింపఁ బోవు
చున్నదానను. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రాజు—మిత్రుఁడా! సోత్కంతుఁడ నె ననే నేలాగునఁ బ్రార్థింపుత్తుము.

విదూ—చోకాడా! నీవు కేవిమూటలను జెప్పుకొనుచు సంతోషింపుము?

నేనును భోజప్రసంగముతోఁ గలము పుత్తును.

వనచరుడు—(ప్రవేశించి) జే జే దేవరా ! అవధారు సామీ ! బెట్టి
 దవుముట్టియుగోట్టకొనం బిట్టు గోడాడుతుంగపట్టులం బుట్టిననె
 త్తావి వెల్లువపోతుం బెల్లువలచునూర్పుగడ్పులక దంతయంత్రం
 తరదరచర్వ్యమాణంబు లగుతెల్లనికొట్టిగడ్డలపిండి యిట్టట్టు జెదరి
 విప్రీకీర్ణప్రతిపక్షజయో పార్జిత జయశనిపటలంబునుం బోలె గాల
 మేఘు బునం గురుయుకరః పర్వ బునం బోలె దశదిశాభాగంబులం
 గప్పఁ బెద్దకాలంబునుండి మెండుకొనియున్న వేంపుఁగారణంబునం
 జేసి రోసంబునం బూర్ణశశాంశమలశంబునుండి నిండు బలిమిం
 గళా మమశంబుఁ బోలి చకబళిఁ చెడుతునిరేయికటి కిచ్చీకటిమొ
 త్తచూనంబోలె దశనాంతరాశఖ దనభయమండలాయితమృగాశ
 దండభాసురక రాశవిటదంష్ట్రముగళంబున ముఖమండలంబు దీ
 డ్రింప, నేనారుకోపానలంబుసిగయునుంబోలె దరలతరజిహ్వాప్రవాళం
 బు గ్రావి విద్రావితశనసింహానంవాతి యగునిజగర్వగంభీరఘర్ష
 రాహవంబునం బెదరి తమతమజాతి కనుగుణంబుగా వాపోవు నా
 భీలశార్దూలాది న్యాళిజాలంబులకోలాహలం బాలకించియాగ్రహించి
 టిక్కించినకర్ణద్వయంబు ముత్తియపుఁజిప్పనోయిం జప్పటలు సఱవ
 రూక్షతరపింగాక్షివిక్షేపం బగునిశితకరవాలవిమలేంద్రనీలకజ్జుత
 మాలశ్యామలస్థూలకాయంబు స్ఫులింగ శేషం బగుదపదహానమషీ
 రాశినీసడింప, చికటకటిచ్చటాడడార కేసకకలాపం బన నిరంతరపరి
 స్ఫుర ద్వనలగ్నదావానలోద్ధౌభాన్వరం బయి యవతారితధరా
 వలయలీలాసముత్థితం బగుమహావరాహంబునుం బోలె నొకవరా
 హాయూధాధిపతి మృగవృథామిరిబ్రవేశించెను. అవధరించి-దేవర
 చిత్తానుసార-మాచరింపుఁడు నేను నక్కడ కే పోవుచున్నాను.
 రాజు—(సంతోషముతో) ఆహా ! నాకిప్పుడు వినోదస్థానము లభించినది.

విదూ—(కోపమునో) ఓ హూ ! చెలికాడా ! ములుకంపలలోను
తెలువబ్బులలోనుబడి మిట్టపల్లంబు లనక యాకలిడప్పలకు
లోగుచు నడవులలోఁ దిరుగులాడవలయుటం బట్టి బహువత్య
వాయంబు నాఁ జనువేటయే నీకు వేషక పట్టునపక్షును ననిక
లోకములో నాయాసస్థాన మేది యుండును ?

రాజు—మిత్రాడా ! రాజులకు వేట యత్యంతోపకారకము గదా !.

చూడు—

చ. అలమరుమానసంబునకు హాయి ఘటించుఁ; జలిచులత్యశుం
దలవలుచుకొన్ స్థిరత్వ మఖిలాండము లాఘవ మొందజేయుచె
క్కిలువుఁగడంకబుద్ధిఁ; గలఁకుంబలెంతయుయోగ్యమింతయుం
దలఁపక వేట నందు) వ్యసనం బిది రాజుకంఠం బండితుల్.
కాబట్టి రా మన మక్కడకే పోవుదము.

[అందఱు స్వస్కృమించుచున్నారు.]

—: గద్య :—

ఇది శ్రీపరమేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధనరనకవితాధురంధర వడ్డది సాధు
వంశక్షీరనీరాకరరాకాసుధాక రాచ్చ నానూత్యపాశ్రా హరి
తనగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ లక్ష్మ్యాంబాగర్భశుక్తిము
క్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూధవ విబుధ
విధేయ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీ

కృతం బగు చండకౌశిక

నాటకంబునందఁ

బ్రథమాంకము.

శ్రీ పరమాశ్రమ శేనమః.

చంద్రకాళికనాటకము

ద్వితీయాంకము.

[తెరలో] ఓహో వరాహాన్వేషులారా!

మహానగ్ధర.

కలఁచుంబంకంబుఁ, ద్రెంచుంగమలిని, సమలంగందశన్నుస్తకంబుల్,
జలమీఁదుం గూలనొడ్డుల్, స్థపుటములుగ వస్తాన్ధుల్ సల్పుఁ, దూతెం
బలుగోనఁ, దక్కెడక్కెం, బటచు బటచు, వేదిల్లముల్ చిమ్మడంచుం
బలమల్ వెన్నాడి గాలింపఁగఁ జొరబడెడు బదికాంతారభూమిక.
కాబట్టి యడవుల నెల్ల నిరికట్టవలయును.

సీ. గళనావరోధధూర్వహజాలికులు జాల

బంధంబులను బొంతఁ బన్నవలయు

భవకసంఘులు వనాభ్యంతరంబున జాగిల

ములపట్టెడ లెడల్పంగవలయు

నలయ వాజులు వనస్థలము లెల్లను బాశ

పస్తులు రాహుత్తు లలమవలయు

దండముల్ పూనుదుంతలరౌతు లంతకల్

బలెగాన గజిబిజింపంగవలయు

మందరాచలమంథానమగ్యమాన
 కలశసాధోః ధానంబు దలపు రాగ
 సధికవసత్వ సంక్షోభమావహిల్ల
 ధీరబుద్ధికవారంబు దిరుగవలయు.

౨

[తరువాత కాదోజ్జ్వలవేషుండయి సంధమించుచు

విఘ్నరాట్టు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విఘ్న - (సాశంకముగాఁ దలలో)

చ. హరునినమాధికి శివునియంగజకేళికి దత్తు నల్పున

ధ్వజమున కంతరాయము నెవండు ఘటించె, జగత్త్రయి నిరం

తరము సమాచరించెడుహితవ్యవసాయపుబంటు మాపుటే

పరమవిలాసమై యెవఁడు భాసిలు, నేనలవిఘ్నుడంగదా.

3

కావున నేఁ ప్పడు—

చ. జలజజ్జ్వలిశంభులయసాశ్రయవిద్యలు మూఁడు నగ్రపుం

బులువుఁ దపఃబునం బడయు వాఁ డగుతాపసునుంకి మజ్జనం

బుఁను సమద్ధింతుఁ గీటిమూర్తిని గ్రీడమెయిం ధరించుచున్

బ్రలయమునందు నాడివావరాహతనుండు ముకుందుఁడుం బలెన్. ౪

అట్లు చేయుట యుక్తమేగదా!

చ. భువనములన్ విధాత నలుపున్, హరిగఁడు హరుండుగాఁడు; కే

శవుఁడు భరించు గోవు యవి, శంభుఁడుగాఁడు విరించి గాఁడుమా

ధవుఁడు హరించు హర్త యవి, ధాతృఁడు, గాఁడు విధుండుగాఁడుసం

భవ మగుఁగాక యొ డొకఁడట్టున నెట్లఖిలంబు సిద్ధియౌ.

౫

(అలోచించి) అయినను బరమనైష్ఠికుఁ డగు నీతనియం దసంభావ్య

మొకటి యుండదుగాని మునిస్వభావంబులు సులభకోపంబు లని

యుఁ గానుకొనిధంబులు శ్రేయఃపరిపంఘు లనియు నిక్కా ర్యంబు

నకుఁ గడంగితిని, ఫలితమెట్లుండునో యెఱుంగఁజాల.

[తెరలో] అతినిబిడవనాంతర్ధానగర్విత! వరాహాధమ! ఉండుండు.

చ. కనబడుచుం నిమేషమునగన్ మొఱుంగుచునో పిసాళి! మా

యను గయికొన్న చందమున నక్కట! న న్నెలయించి దవ్వుగాఁ

గొని చనుదెంచి తేల నుడుగుల్ వెయి? నీ విపు డింత నాడుకం

టను బడి తేని దామరవనంబుల నికిటఁ ద్రొంప వెన్నఁడన్.

విఘ్న—(విని హర్షముతో) ఓహో! ఇఁడు సమీపించెనే. నే విపు
డీలాగునబోయి మెప్పటిమాయనే యవలంబించి కనబడియెదను.

(సత్వరముగా నడచి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తరువాత విల్లుపూని వెంబడించుట నభియించుచు రథమెక్కి

రాజును సారథియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు—(“కనబడుచున్ నిమేషమున” అను పూర్వోక్తపద్యము

పఠించుచు ముందుచూచి సంతోషముతో) ఆర్యా! ఆర్యా!

వరాహాము మనకుఁ జేరువనున్నట్టేతోచుచున్నది—చూడు.

చ. సమలుతటిం దొరంగుకవణంపుబిసంబులు గప్పె నేవన

క్షమను గలంగి పాటునుదకంబులధార లివే సరస్తటిన్,

శ్రమగళితోరు ఘనముల శౌద్వలముల్ శబలంబు లిందు, సాం

ద్రము ధృతముస్తసారభము తచ్చృశితంబుల మారుతం బిటన్.

(మరల నిపుణముగాఁ జూచి సంతసముతో) ఆర్య! ఆర్య! ఇదిగ

నది, చూడు చూడు.

ఉ. జోక మెడం గదల్చుకొనుదున్ జెనఁ ద్రవివదంపతోడిప

ర్యాకులలోలనాలవికచాబ్జము నోరను బూని, లో నిగూ

ఢాకృతి యెసనాభినల మానసపద్మముఁ జేర కెండి రం

(ప్రకృతితక్షమోద్భవని గ్రాలుమహాకిటి నాఁ దనరృదున్.

సూతు—(సకాతుకముగా విరోకించి) ఆయుష్షంతఁడ ! చూడు

చూడు

మ. తరుగంగ్రోవ్వన వచ్చి లక్ష్మణమయి భితిం దోన వెన్నీసి ముం
దరిపాదంబులు నాచి, కంచుచరమార్థం బీడ్చుచున్ ముందుకున్
ద్వరితశ్వానవిదీర్ణ సృక్వవివరభ్రశ్యద్భిసాంకూర మా
విరిగోటం దరిసిండు నీ కన గతప్రీడావిలత్యామై.

రాజు—(బాణమోక్షణమును నటించుచు సమీపించి యంతటఁ జూచి
యాశ్చర్యముతో) అయ్యో! యీ మేషముననే మాయమై
పోయినదీనిమీఁద ననవసరమున బాణమోక్షణము గావించితినే.

చ. కను మొఱుగున్ తుణంబు, తుణకాలమధ్యగిష్టపయంబగున్, మఱిన్
జనుఁ గడుదవ్వుగా, మరల నన్నిధి ముందుఁ జరించుఁ, గ్రీమశ్శుఱ్ఱ
వెనుకను బ్రక్కనంతటను వెండి బ్రమించు; మెఱుంగువోలె ని
ల్వొదగుదీని నెక్కరణి లక్ష్మణ మొనర్తునొ నోవ నేమియున్.

(నిపుణముగా నరసి దూరముచూచి యానందముతో)

ఓహో! వరాహ మీమహారణ్య మతిక్రమించి ప్రసన్నభూమి నధి
రోహించినది. ఆర్య, ఆర్య! గుఱ్ఱములను వేగముగాఁ దోలుము.
ఇంక నిది యెందుఁ బోగలదు?

సూతు—(అట్లు చేసి రథవేగము నభినయించి) ఆయుష్కృతుడా!
చూడు చూడు.

చ. వెనుకను బెందుదూరమున వీచెడుగాలిని మీఱుచున్ వడిన్,
మునుమున లక్ష్మణుం గలయఁబోయెడునామది వెన్నడించుచున్
దనయచలధ్వజాంశుకము దాఁకఁ బయోదము నీశరాళితో
డను నరి గాఁగ నయ్యయియెడన్ భవదీయరథంబు వ్రాలెడున్

రాజు—(విస్మయముతో) ఏమిది!

చ. చదలఁ జరించుచుం బవనజైత్రజనంబున సంబురాళి గో
వృధముగఁజై కళించురథవాజులతోఁ దనుఁ గూడ మాట్టునా

కదిర ! విభిన్నకజ్జాచంద్ర సూనవినిలకాయ మీ

కొదమవరాహ మగ్యమునకు దమమట్టులు దూరదూర మా.

(ముందుచూచి భేదముతో) అయ్యో ! యీమహారణ్యము సతిక
మించి వెంటనే యదృశ్యం బయినదీని మడుగులజాడ యయినను
గానరావన్నది. కానీ, ఇదిగో నెట్టయెదుటఁ దిన్నగా నున్నయీ
యరణ్యరేఖ నిష్ఠ డన్వేషి చెదను. (అట్లు చేయుచు సంతోష
ముతో) ఓహో ! యిది తపోవనోపకంఠము గావలయును. నిశ్చ
యమే.

చ. ఒకయెడ వేళ్ళతోఁ బెట్టికి రొక్కెడఁ గోసిరి దగ్భవీశ్వుః పూ
లకు దయఁ నందుకో రివటన్ లత లిం దిసుమంత వంగె; నొ
ల్చికొనుటఁజేసి వల్కలముఁ జెట్టిట గాయపడెన్; దొరంగుసాల
ప్రకట మొనర్చు నీతరువరంబుల నిప్పుడె తుంచు టిధ్మముల్.
(అంతటఁ జూచి సంతోషముతో) ఆర్యా ! చూడు చూడు.

చ. చిటుకలు స్వాగతంబును వచించుఁ గదంబపుఁదొడ్డిగోదియన్;
దలఁపు హరించు ఘ్రాణమును దన్నుచు హవ్యసుగంధ వాయువుల్;
జలపులినఁ ద్రేళజకుశం బగుఁర్ రతోయ మీకురం
గులు మనవంకఁ గన్గొనుచుఁ గోలు భయాతివిహార దృష్టులన్.

సూతుఁడా ! యాశ్రమోపాంతసంచారి యగునీవరాహము నొక వెదుకఁ
దగదు. నీ విష్ణుమ గుఱ్ఱములను నీరు ద్రావించి విశ్రమింపం జేయు
ము. ఇంతలో నేను నాయుధమాత్రసహాయుడనై యాశ్రమము
నం బ్రవేశించి తపోధనుల కభినాదనంబు గావించి వచ్చెదను.
పూజ్యులకు సవర్యగావింపమి శ్రేయోవిఘాతంబుగదా !

సూతు—చిత్తము దేవా ! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(చింతను నటించి సశ్లాఘముగా) ఆహా ! యే బెడఁదల నెఱుంగ

గమింజేసి యీజడదారుల మొంగబు లెంతరమణీయంబులై యెసం
గుచున్నవి!

మ. గతనంకల్పరః గోరఃబోధు మది భోగంబుల్; మమత్వంబు వ
ర్జితమై యేగుటచే వియోగములపై స్నేహంబులున్ గా వహం
కృతిఁ దూలించుట స్వాస్థ్యభేద మనుమాటే లే దనర్వాచ్య మా
నతిశాంతిం ఘను లొలిపోధనులు సౌఖ్యశ్రీధానుల్ గదా.

(వినయముతో నడిచి భయమభినయించి సాశంకముగా) అహో!
యేమిది! అవినయదురాలోకంబు లైనయీతపోవనంబు లపూ
ర్వంబు లగుటంజేసి సాపరాధులకుంబోలె సాధ్వనముం గలిగించు
చున్నవి. తేజస్సులలో నర్వాభిభావియు ననభిభవనీయంబును
నగుతపోమయబ్రహ్మతేజం బనిర్వచనీయంబు గదా!

క. అడుగడుగున బడు పిడు నా

కడవి ప్రశాంతము మనోజ్ఞ మయ్యను, మెత్తం
బడు నెల్లతేజములు తమ

పొడమినకడ నిష్ప నీటిపొందునఁ బోలె.

(భయముతో నడచుచున్నాడు)

(తెరలో) ఆర్యులారా! రక్షింపుడు రక్షింపుడు. ఏయపరాధము
నెఱుంగని యనాధల మశరణ్యులము; అమృతయో! యతిదారు
ణముగా నగ్నిహోత్రమునఁ ద్రోమఁబడుచున్నారము. మంద
భాగినులను మమ్ము రక్షింపుడు రక్షింపుడు

రాజు—(విని యపహ్లాభముతో) ఓహోహో! చేరువ నీవై పున భ
యార్తి గూరిన యాడువారలదియుం బోలె నంగలార్పు వినవ
చ్చుచున్నది. (అచ్చెరువుతో) ఏమిది! ఇది తపోవనమే. ఇటు
వంటియిడినీతుల కిక్కడ సంభవ మెట్లు? కాసీ నరూపిం చెదను.

(అటు చేయుచున్నాడు)

[తెరలో దొంగిలొట్టియుట వినుటకుచున్నది.]

రాజు—(విని సావష్టంభముగా) భయార్తల కభయ మభయము,
(కోరికముతో) హా!

ఉ. కూర్చుండనాత్మనీన మతిఘోరము నీఖలకర్మముందప
శ్చారివనీవిరుద్ధము నృశంసము నెవ్వడొనర్చు, వాని నా
దోరిసి గొంతొ గోసెమొయి తున్కలుతున్కలు చేసి యుజ్జ్వల
ద్వైరవవహ్నీ కేలలను భస్మముగా నవియెల్ల వేల్చెదన్.

(నడచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహో! యగ్నిహోత్ర
మధ్యంబున నానంబయి భయార్తత నంగలాల్చుచు దివ్యరూపం
బునం దేడరిలునారీయంబుతో స్నహితహోమసాధనం డయి
యగ్నిశాలయం దున్నవీ డెవ్వఁ డయి యుండును? నిజముగా
వీడు తాపరవేషధారి యగుకొండొక పాపండుండు గావలయు.
(తరువాత హోమము నభినయించుచు విశ్వామిత్రుండును, య
థార్దిష్టముగా విద్యలును బ్రవేశించుచున్నారు)

విద్య—(నంభ్రమించుచుఁ బూర్వోక్తము పఠించుచున్నారు.)

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతో) ఓహో! యేమి చెపుమా.

ఉ. పూనె హవిస్సు మత్రపరిపూత ముసాంశున నే నొసంగఁగా
నైనను గాఁడు లేశము హుతాశనుఁ డియ్యెడ దక్షిణార్చి; హే
చ్చెనక్రియ! పభావము నద్దర! యొద్దకు నేగుదెంచి రీ
చాసలు విద్య లైనను వశంపడ కుందురు నా కిదేమొకో.

(సమాధి నభినయించుచున్నాడు)

విద్య—(పూర్వోక్తము పఠించుచున్నారు)

రాజు—(సత్వరముగా సమీపితివి) భయార్తల కభయ మభయము.
అరే! నురాత్మ! పాపండాదమ! నిలు నిలు, ప్రచ్ఛన్నరాక్షి

నుండ వగువీమాయాప్రసంగ మిదియేమి ?

ఉ. కేల వరాక్షమాళ. తలఁ గెంజడలున్, మొల వల్కమున్, దప
శ్శాలుల దైనయీ పరమశాంతపువాలక మేమి ? యోరిచం
దాల ! జగుప్సికం బకరుణం బగు స్త్రీవధ, పాతకోత్సవో
ద్వేలనునం బిదే మమభవింపుము కర్మఫలంబు నిప్పుడే.

విశ్వా—(సంవరణము నభినయించుచుఁ గోగ్రహముతో)

మ. అసక్తకర్ణకరోరభర్తనమిషవ్యాఘట్టజుం డాంతర
ప్రసభక్షోభనమాధిభంజనభన్వద్భాన్వరదీప్తి నా
యానద్యకోగ్రధజజాతవేదుఁడు సమిత్రాప్తిక్ తయస్పర్శన
ప్రసరోద్యత్ప్రలయాగ్ని నాఁ ద్రిభువనగ్రాసేచ్ఛన్ డీగుతన్.

విద్య—(సంశోషముతో) మాకుఁ బ్రియము, మాకుఁ బ్రియము.
జయము జయము హరిశ్చంద్రమహారాజ ! (నిష్క్రమించిరి)

విశ్వా—(చూచి గోగ్రహముతో) అహో ! యేమిది ! దురాత్ముఁ
డీహరిశ్చంద్రుఁడే మాకు శ్రీయోంతరాయుఁ డైనాఁడు. అరే,
క్షత్రియాధమ ! నిలు నిలు.

ఉత్సాహ. హరివి యగుదు గాక, చంద్రుఁడగుదు గాక, చంద్రమో
ధరుఁడుహరుఁడె యగుదు గాకఁ దానికేమి మూఢ,యీ
పరమవిద్య లంతరింపఁబట్టి ఔట్టిదంబు గ
నెరియు నాదుగోగ్రధవహ్ని కింధనం బ గావు రా.

ప్రరోరిగురాత్మ !

శా. జాయా కేళిమయుండు భూతకరుణాశాంతుండు దా నయ్యుగ్రీ
డాయత్తాత్మసమాధిభంగవిరసాస్యభూకుటీభిషణుం
డై యాకృష్టశరాసు మారుగని ఫాలాక్షుం డెటుల్ చేసెనో
చేయుం గొళికుఁ డట్లె ని న్నిపుడు దృష్టిం గోగ్రధభూయిష్టు డై

రాజు—(సంభ్రమించుచుఁ దనలో) అయ్యో! నేమిది! ఈయన భగవానుఁడు కౌశికుఁడా? వారు పూజ్యురాండు? విద్యలా? వారి సిద్ధికిఁ బావాత్ముఁడను నెనిమిద కంతరాయ మెరిసి గదా! నిజముగా నింధనప్రాయుఁడను నే నవివేకంబునం బుస్ఫురచ్ఛిభాకలాపం బగు జ్వలనంబును ద్రోక్కితిని.

విశ్వా—(కోపముతో)

చ. కడఁగిన సాధనం బిటు విఘానము నొందుటఁ గ్రోధమెచ్చి నా కుడిచేయి గాంచు శాపమునకుం గడు వెగిరపాటు; నెన్నఁడో విడిచిన దల్లజాతిఁ దలపెట్టుచుఁ దానును సాహసాంక మీ యెడమకరంబు చాపమున కెంతయు నేడైఱుసెయు నిత్తటిక.

(లేచుచున్నాఁడు)

రాజు—(భయముతో సహాపించి) స్వామీ! నమస్కరించుచున్నాను.

విశ్వా—(కోప మభివయించుచున్నాఁడు)

రాజు—(పాదములం బడి) భగవానుఁడా! తమియింపుము తమియింపుము. స్త్రీజనార్త పరీలాపమాయావఁచితుండనయియెఱుంగని వాఁడ నయిన నన్ను తమియింపం దగును.

విశ్వా—ఏమీ! “యెఱుంగనివాఁడ నయిన నన్ను తమియింపం దగు” ననెదవుగా; ఓకోరిక్షుద్ర! నన్నె నీ వెఱుంగవుగా!

ఉ. జాతిస్వయం గ్రహంబున నెనంగిన దుర్లలితైక విప్రుఁడన్
బోతరపున్వసిష్ఠముని పుత్రులకానను వీతిహోతుఁడన్
నూతనసర్జనోద్యమ విసోదనభీతజగత్కృతాంతుఁడన్
ఖ్యాతమతంగయాజకుఁడకౌశికుఁడన్ నను నీ వెఱుంగవో.

రాజు—తాపసోత్తమా! ప్రసన్నుఁడ వగుము ప్రసన్నుఁడ వగుము స్వామీ! నీ వీలాగున ననుకోఁ దగునా?

ఉ. అన్నము లేకాటకము నందటు జీవక గన్నవాని, భూ
భృచ్చివహస్రతిగ్రహణవృత్తికిఁ జిత్తము రోయువాని, నో
సన్నతకీర్తి ! యాదిబకసంగరకంపితజీవభోకుని

నిన్ను మహత్త పోధిని నేల నెఱుంగనివాఁడు గల్గునే
భీషణవార్త వ్రలాపఁబు నాలకించి యాలాగునఁ గావించితిని. న్న
ధర్మాక్షిప్తచేతనుండవయి యెఱుంగఁవాఁడ నయిన నన్ను తీమి
యింపం దగునని విన్నవించుకొనుచున్నాను. మహానుభావ !

విశ్వ—ఏమీ ! .. న్నధర్మాక్షిప్తచేతనుండవా ? దురాత్మా ! చెప్పు
చెప్పు ఏదో నీధర్మము ?

రాజు—మునికులొత్తమ ! మఁవి చేసికొనుచున్నాను. చిత్తగింపుము.
క. ఈయంగవలయు రక్షణ

సేయంగనువలయు, రణము సేయఁగవలయు ;

రాయలకు నిశ్యధర్మం

నీయది యని పలికి రాదియుషిచూర్ధ్వయల్.

విశ్వ—ఏమీ ! .. ఈయంగవలయు ” ఇత్యాది పద్యము పఠించు
చున్నాఁడు.

రాజు—మతేమి ?

విశ్వ—అట్లయినంజెప్పు—ఎవని కీయవలయు ? ఎవ్వని రక్షణ
సేయవలయు ? నెవ్వనితో రణము సేయవలయు ?

రాజు—భగవానుడా ! అలకింపుము.

విశ్వ—ఁదే. మఱి చెప్పు

రాజు—క. ఈవలయును సద్విజులకు,

గావవలె భయార్జితులఁ బగఱుతో రణముం

గాపాపవలయు; నీయది

భావముద్భవపలుచుకొన్న పదతినాకణ.

విశ్వా—చూహాత్మా ! నీవల్లే దృఢపక్షమకొన్న పక్షమున మాకు

విద్యా తపోనురూపముగా నేమియుఁ గొంచె మొపం వలయు.

రాజు—(సంతోషముతో) ఓహో ! భగవానుఁడే వైవస్వతవంశ

మకుశ్మహీతముగదా ! స్వామీ ! ప్రసాదింపుము.

ఉ. నేవర నత్కరించుటఁ దిన్నగ, లోకము లన్ని చాల విం

కావల నేమి యుండు ? బిడియం బగు నాయభిరుంబు నిత్తు నా

నోవిబుధాగణీ ! యయిన నోపనయావి ప్రతిగ్రహింపుమీ

భూవలయంబు సర్వధనపుష్కర మశమము నీ కొనంగితిఁ.

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతో తనలో) కానీ నేనీలాగు చెనెదను. (ప్ర

కాశముగా) రాజు! స్వస్తి. సరియేగాని యదక్షిణపుదాన ముండురు.

కావున దక్షిణ కూడ నిప్పు డియవలయును.

రాజు—(సిగ్గుపడుచుఁ దనలో) ఈమెడఁ జేయ దగిన దేమి ! (చాలఁ

గ నాలోచించి సంతోషముతో) కానీ, ఈలాగునఁ జేసెదను.

(ప్ర)కాశముగా) ఓమహాభాగ !

క. గడియించి లక్ష హేమము

లిడుకొనియెగ దక్షిణగ ఋషీశ్వర మీరక

దడ వనక కరికిరంబున

గిడు వొసఁగుడు నేడు మొదలుగా నెల్ల నాకుక,

విశ్వా—ఈగడువు మాకు సమ్మతమే కాని పుకమిని విడిచి యొండు

డం గడియించి యొసంగవలయు.

రాజు—(సాశంకమ గాఁ దనలో) ఇందుకుం బ్రతివిధాన మేమి

(అలోచించి వార్షముతో) ఓహోహో ! ఎంతచక్కని ప్రతి

క్రియ స్ఫురించినది విశ్వేశ్వరపరిగ్రహం బయ్య మహాక్షేత్రము

గలదు గదా !

చ. తలఁచుచు వారణాసివసుధాతలభోగవిభిన్నభావమున్
 బలుకుదు రంతరిక్షమునపట్టణ మంచును దానిఁ గోపినుల్;
 దెలియుదు రాగమార్థచరద్వష్ట్రై గచాగ్రినహస్రభాగనూ
 క్ష్మోవతులాంతరాళమును సంఘమివర్యలు శ్రద్ధధానులై.
 కాఁబట్టి యాయచదక్షిణ నే నం దాజ్ఞించి యిచ్చెదను. (ప్రకాశ
 మగా) స్వామీ! తమయాజకు బద్ధుండను.

(ఆధరణములను దీసి) మహాత్మా!

ఉ. ఈయఖిలంబు లై నసిరు లీవసుధావలయం బశేష మీ
 యాముధముల్ సమస్తము, ధరాధిపలాంఛన మీకిరీటమున్
 మీయవి; నే నిదే మరల మీమృదులాఘ్రముల కప్పించితిం
 జూ, యమివర్య! సాదరపుజూపున వీని ననగ్రహించరే.
 (పాదంబులం బడి లేచి సంతనముతోఁ దలలో) ఆహా! ఆయానభూ
 యివ్వం బయినను నదృష్టవశంబున రాజ్యభార మిప్పుడు నాకు
 సఫల మయినది.

ఆ. వె. ఎడఁద నేది పెద్దపిడు గనుకొంటినో
 యట్టి గాఢితనమునాగిహంబు
 చల్ల చల్ల జూటి జూటివూపునంద
 యగుచు నాదుశరణు నందుఁ బడియె.

(రోసిలిపట్టి) భగవతీ! వసుంధర! ఇదిగో! నిన్ను వీడుకొను
 చున్నాను.

ఆ. వె. కేని! లోకధాత్రి! వైవస్వతులు వృషుల్
 వీరకి కేలినారు నిన్ను;
 సరిదిచాశ్రమానకు మరగి నే విడిది; నా
 దేవకరోప మిది నహింపవలయు.

ఇక నేను ద్వితీయముగా నయోధ్యకుఁ బోయి కౌశిక ప్రతిఘోతంబును
సంపూర్ణ పఱచి దక్షిణోపార్జనంబునకుఁ బోయి వారణాసి కేగెదను.
(ప్ర)కాశముగా) మహానుభావ! తమ రిప్పుడయోధ్యకు విజయం
చేసి నన్ను గృతక్ష్మత్యునిం గావించి దక్షిణాసంపాదనంబున కను
మతి యిచ్చి యంపవలయు.

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) అహో! ఈమరాత్ముని మనస్థి
ర్యము! ఏమీ! వీనిమహానుభావత్వము! ఆ! దురాత్మ!
అచిరకాలముననే నీబింకము నేను వీక్షించెదను.

ఉ. ఓరిమదాంద! యెందనుక-నుజ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలె,
దొరపునత్యసంపదకుఁ దోడని పాసినవానిఁగఁగఁగ
న్నార నినుం గనంబడయ నందనుక భవదీయ దుర్మయో
దారత బగ్గుబగ్గును మదాగ్రహ మాటమరా దుశాత్మకా.

(ప్ర)కాశముగా) రాజా! అలాగే కానీ. ఏమి దోషము.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

—* గ ద్య . *—

ఇది శ్రీపరిమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశక్షీరనీరాకర రాకాసుధాకరాచ్చనామాత్య
పాత్ర హరితనగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలతౌత్రి
బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్ర
ధానతనూభవ విబుధవిధేయ
సుబ్బరాయనామధేయాం
ధ్రీకృతంబగు చండకౌశి
కనాటకమనందు

ద్వితీయాంకము

శ్రీ పరమాత్మ శేనమః.

చంద్రకౌశికనాటకము

శ్లోతి సూరిక నా.

(తరువాత బీభత్సవేషముతోఁ బావపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

పాశ—(వికటముగా నడుచుచుఁ బద్దనవృత్తివి తనలో)

క. ఆరంభమధుగుఁడ నతి

క్షౌరవియోగాధిశుగుఁజామధ్యుఁడ నా

నారూపనరక బాధా

దారుణపరిణామఁడను గదా పాపుండక.

(ముందు చూచి భయపడి తొలగి) కట్టా! పేరెత్త నయిన వల్లగాని

యీవల్లకాటిపట్టణము నాదుంపదెంపినది. నన్ను గడతేర్చినది.

ప్రవేశమమూల నుటుండఁగాఁ దట్టతువకఁ గన్నెత్తి దీని దేటి

చూడ నయినఁ బాలకున్నాఁడ. అమ్మా! నే నేమిచేయుదు?

(అలొచించి) కానీ నే నిక్కడ నేకతంబ యుండి జన్మాంతర సం

చితుని నన్న విడిచి యుండు బ్రవేశించిన జనులను దిరిగిఁ జూచున

ప్పుడు వెన్నంటెదను.

(తెల్లవాని)

చ. అవుదల శంభుపాదజలజాంకన మాయచకంతప్రేమ మా

శివకును బుభ్రవత్సలత, సిద్ధతనం బతనశ్చిత్రంబు నా

కివి యిటు లున్నఁ గీర్నరము లెమ్మలఁ దోలునమాయబడ్డ జీ
ర్ణవపువీడే? మలంఘ్య పరిణామము ప్రాకృతకర్త మేరికి.

(సాచి భావముగా) ఆ ! అది యాలాగే గదా! * (విస్మయమతో)

ఎవఁడురా యిక్కడ మాటలాడుచున్నాఁడు. (తెరవంకఁజూచి)

ఓహో! భగవానుడయిన విషమలోచనునియా నన్నవరిచార

నాఁడు భృంగీశ్వరుఁ డిదిగో నీలాగున వచ్చుచున్నాఁడు. నేను

ద్వరితముగా నవ్వలకుం బోయెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తరువాత భృంగీశ్వరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

భృంగీ—(అవుదల శంభుపాదేత్యాది శరించి యాలోచించి) దీని

కన్యభాత్వంబు గలదా? రాజర్షియైన హరిశ్చంద్రునకుమ దశా

విపర్యయము ప్రాప్తమయినట్లు దేవర దేవేకిం దెలియఁబడి

చెను.

ఉ. ఆనతి యిచ్చుచో నధిపునద్భుతమైనచరిత్రఁ, జిల్ల నె

మ్రే నిడువెఁద్రుకల్ పొడమి మేగినబూదియ శూలికిం; దదీ

యానన మాచలద్భృతయనాంబురుహత్రయమయ్యె; మశాయుః

బూనపూప రేవెలుగుబూ వసియాడఁ జలించె మాటికి.

ఇప్పు డాచక్రవర్తి యిటకు రాగలఁ డని దేవీసహితము భగవానుఁడు

ఫాలలోచనుఁడు పర్యత్సవఁడయి యున్న వాఁడు. నేనును శీఘ్ర

ముగా భగవదారాధనము నిర్వర్తించుకొని యావేడుకఁ జూడ

సిద్ధముగా నుండెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తరువాత విచారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

ఉ. ప్రీతిని మాసి కచ్చి పృథివిం దవిం గనమానసం బని

ర్యాతెతదక్షిణం దలఁచి వ్యాకులమయ్యెడు; నాకు నార్జనం
బాతనిరాజ్యమందుఁ దగనందునఁ దజ్జు ధాత్ర నాని దై

పాతకహరియా శివనిగానముఁ జేరుదుఁ గాశికాపురిన్,

(చింతను నటించి నట్టూర్పు విడిచి) అక్కటా! ఎంతకష్టమెంతకష్టము!

మ. అవశిష్టంబు త్రయంబు త్యాగమున కిఱులుం గుమారుండు మే

నవధిన్ లే దిఁకఁ, గ్రోధి గాధిసుతుఁ డత్యాజ్యంబునత్యంబు, భూ

దివిజన్వోపహతంబు గాన విడ నైతిం గాదయో! జీవ మే

మి నొనర్పంగను బాలువోడు మది కేమేలన్ దిశల్ శూన్యముల్.

(మృందు చూచి సంతోషముతో) ఓహోహో! ఇదిగో వారణాసి.

తల్లీ! వారణాసి! నమస్కరించుచున్నాను. (ఆలోచించి యాశ్చర్యముతో)

చ. తపముల బ్రహ్మచర్యముల దాంతిశమానశనశ్రుతంబులన్

క్షుశితతమల్ వరింతు రెదె నన్యసంబుల బ్రహ్మనిష్ఠుల

ట్టిపరమతారకంబు శివుడె యుపదేశ మొనంగు బ్రాణికిన్

వపువుఁ దొరంగుచో నిటఁ బునర్జననం బిఁక లేక యుండఁగన్.

చ. సడలనిచావుపుట్టువులసంకెల యూడును బ్రాణికిచ్చటన్;

మృదునికరంబునుండి పడయెన్ మును బ్రహ్మశిరంబు నీడ; ని

య్యెడ నవిముక్తుడై యభవుఁ డేనముఁ బాసి వసించు జాయతో

విడువఁడూ దీని నెప్పుడును; వేఱొక టింతటిక్షేత్ర మున్నదే?

నె నొం దేయపాయంబున మునిబుణంబునకుఁ బాయఁగలవాడ. (విచారముతో)

మ. ధనదుం గల్చ గ్రహంతునో ధనము శ్రీత్యక్తంబు నా కేల గె

ల్బును వా యాచన జన్నిగట్ల కది చేయల్ దీనతన్ క్షత్రియుల్

ధనమూలంబు బెహార మున్న దది పేదన్ సాగునే నాకు? నే
పనికిం గాల ముపేక్షణీయ వది యార్వన్ దైవయోగంబునన్
అయ్యో! మందభాగ్యుడను నే నేమి చేయుదును? [అలోచించి
సంతోషముతో] ఓహోహో! దొడ్డయుపాయము తోచినది.
నే నిప్పుడు.

క. అమ్మకొని నన్ను నే న

త్యమ్మను బాలింతు శాశ్వతమ్ముగ; సదుపా

యమ్మున నది పోవమి ని

క్కమ్ముగ లోకద్వయమ్ము గావమి గాదే?

[సావజ్ఞంభముగా] కుట్టవాడు లోహితాస్యుడు — వెనుకజిక్కగా
వాఁకొఱకుఁ బ్రతీక్షించుచు దీర్ఘాధ్వవిశ్రాంత యగుదేని నన్ను
నింకను గలసికొనలేడు. ఆమెరాకమున్నె నేను సత్వరముగాఁ
బోయి నాకొక టీర్చుకొనియెదను. [పైకిఁ జూచి] అబ్బో!
అప్పుడే పోయి నెత్తిమీదికి వచ్చినదే.

ఉ. చండకరుండు కాశికుచందమునం దపియించుఁ దీండ్రమై;

మండెడుఁ దెర్వు నామననుమాదిరి; దైవవశంబునం గటా

యెండను మాడిమాడి కృశియించినదేవియి బోలె భూమిరు

ట్టండను క్రిందికిం జరియె ఛాయయు నీయెడ మెల్లమెల్లగన్.

కాబట్టి యిప్పుడు గడువునకు — గాదుకాదు — హరిశ్చంద్రునకె,

యవసాన మున్న మైనది. హా! మందభాగ్యుడను నేను సశిం

చితిసిగదా! [భూమిమీదఁ బడి తిరిగి లేచి దుఃఖముతో] ఓరి

దురాత్మా! హరిశ్చంద్రహతక!

తే. గీ. మున్నగా బ్రాహ్మణుని కియ్యకొన్నయట్టి

దక్షిణను నీక బ్రహ్మహ్వదగుడవును

సత్యచలితుండ వగుచు వేచాయ కీవు

సురుగువాడవురా యోరిపరమశతుడ?

నేనిప్పుడంగడివీధికిం బోయి పోక్తమున నరించెదను. ఇంతకు నమ్మ
కోముని వచి యుండనోవును. [స్వీకృతముగా నడచి యేకాంత

మున నున్నాడు]

[తరువాతఁ గోపముతో విశ్వామిత్రుఁడు బ్రవేశించుచున్నాడు]

విశ్వా—[తనలో]

చ. కరగత లై విద్యలవిఘాతముచేతఁ బ్రవృద్ధమై వది

యరువ, శతుండువానివినయాన్వితవృత్తి నిరుద్ధమౌచు, లో

దరికొను నెండుగట్టియలఁ దద్దయు మండుదవంబు. పైవయిం

గురిసెడువానలం దడియఁగొనను బోలె నను దహించెడుకా.

[కోపముతో] దురాత్మా! హరిశ్చంద్రహతక!

ఉ. ఓరిమదాంధ! యెందనుక నుజ్జ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలెం

దోరపు సత్యస పదకఁ దోడన్ పాసినవాఁఁ గాఁగఁ గ

న్నార నినుంగనం బడయ, నందనుకన్ భవదీయదుర్మయో

దారత బగ్గుబగ్గుచమదాగ్రిహ మాటదురా దురాత్మకా.

(చూచి విస్మయముతో) ఏమీ! యిదిగో దురాత్ముడు— పోనీ

మహాత్ముడే—వీడు వచ్చినాడే. సమీపించెదను.

[అట్లుచేసి కోపముతోఁ బ్రకాశముగా] ఆత్మరా! యేమిది! మాద

క్షిణానువర్ణము లిప్పటికి నీయకున్నాడవు

రాజు—[సంభ్రమముతో] ఓహో! భగవానుడు కౌశికుడే. స్వా

మీ! యభినాదనము చేయుచున్నాడను.

విశ్వా—చీ! యనాగ్య! నీ నిష్ఠామయ మముక్త శుష్కప్రియములు

తో వచ్చింపు నెంచుచున్నావురా?

రాజు—(చెవులు మూసికొని) స్వామీ! శాంతింపుడు శాంతింపుడు.

విశ్వా—(కోపము నభినయించుచు) చీచీ! నురాత్మ! అలీకదాన

సంభావనాశ్చాపితమిథ్యాపౌరుషప్రపంచ! ఉండుండు.

చ. నెలయును నితిడిం గడువు నీ విడ వింకను మాదుదక్షిణ

వలవశుష్కపుష్కధరవాక్కలతో నిటు డాయు చుందు వో

సలువ! ప్రతిశ్రుతం బయిచపైకము నీయమి నల్లి యిచ్చుమ

జ్వలితకృశానుఘోరతరశాపము నీపయి నిప్పుడే పడున్.

(శాపజలమును గ్రహించుచున్నాడు)

రాజు—(నంభ్రమమతో బాదములమీఁదబడి) స్వామీ! శాంతిం

పుడు శాంతిపుడు.

క. తాపనవర! మీదక్షిణ

బ్రాహ్మింజర యేని ప్రొద్దు వడకుండంగన్

శాపార్హుఁడొ యీమనుజుఁడు

వ్యాపాదార్హుఁడొ మీకు స్వాధీనుఁ డటన్.

కావునఁ బ్రసన్నుల రయి వణిగ్వీధిం బోవుదము రండు.

విశ్వా—(శాపజలముపసంహరించి) కానీ, అక్కడ కేపోయియిమ్ము

ఇంతలో నేనును ద్వితీయస్నానము నిర్వర్తించుకొని వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

రాజు—(నిర్వేదించుచుఁ దనలో)

క. పరిణామదారుణం బిహ

పరభయకారణము ఋణము ప్రాణుల కిన్నీ

పరికపితధనికముఖముం

దరిసింపనినరుఁ డొకండె ధన్యుఁడు పుడమిన్.

(నడచి సంతోషమతో) ఓహో! యదిగో! వణిగ్వీధి (శిరముసఁ

దృణ ముంచుకొని దైర్యమతో) ఓహో! సాధులారా!

క. ఒదవి యొకానొక యక్కఱ

యది దీటుచునట్టి వేటుపాయము లేక

నిదె లక్ష హేనుములకుం

గొడుకక యీ దేహ మమ్మకొనుచున్నాడక.

ఆర్యులారా ! కొనుండి నన్ను గొనుండి. (ఆకాశమున) ఏమనియె
దరు ? ఎందు కీ దారుణకర్మము నారంభించితి వందురా ? నన్నొట్లు
మీరేల నిర్బంధించెదరు ? ఈజీవలోక మతివిచిత్రము గదా !
(వేటొకచోటి కేగి 'ఒదవియొకానొక' అనుపద్యమును చదివి
యాకాశమన) ఏమనియెదరు ? 'నీశక్తియేమి ? పనియేమి ?
జ్ఞానమేమి ?' యని యడుగుచున్నారా ? (దిటునవ్వుతో)

క. దేవర యేపని వెట్టిన

గావించెడువాడ నొను గా దనక మది

సేవకునకు దొరయానతి

యావంతయు మీఱమియకదా సుగుణ మగున్.

(ఆలకించి) ఏ మనుచున్నారు ? నీవు వెల యెక్కడుగాఁ జెప్పినాడవు
కాబట్టి మఱి యొక బేరము చెప్పు మందురా ? (భేదమతో) ఓ
సాధులారా ! మేము త్రిత్రయము. మరలమరల బేరములు చెప్పు
ట యెఱుంగమ. మీరు వెడలిపొండు. (వేటొకచోటి కేగి 'ఒద
వియొకానొక' అను పద్యమును చదువుచున్నాడు.)

(తెరలో) ఆర్యపుత్రా ! ఆత్మభరుడవు గాకుము. అట్లు నీతో సుఖం
బునఁ బాలిదాన నైననన్ను మందభాగిని జేసి నేడు సవిభాగప
రాజ్యముండ వగుట పాడి గాదు. వాధా ! ప్రసన్నుండ వయి
నన్నే యీకార్యమునకు నియోగింపుము. నీప్రణయ మిప్పుడు
సయితము నెప్పటిదేగదా !

రాజు—(వైలక్ష్యముతో) అయ్యో! దేవి వచ్చినదే, నాకోరిక నెఱవేరినది కాదు.

(తరువాత బాలకానుగమ్యమాన యయి వైక్లబ్యము నటించుచు శైబ్య ప్రవేశించుచున్నది)

శైబ్య—(సకరుణముగా నార్యపుత్రేత్యాది పఠించుచు మెల్లగానడచి) ఆర్యలారా! సమయదాసినిగా న న్నందలినగమువెలకు విలుచుకొనుడు.

బాలకుడు—ఆర్యలారా! నన్ను గూడ విలుచుకొనుడు.

రాజు—(వేడినిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్నా! యెంతకష్ట మెంత కష్టము!

మ. చతురంభోధిపకీతభూతలమహాసామ్రాజ్యగుణ వీడితి;

హితులం వాసితి సశుదీనముఖుల; నే నూటకింపం బ్రజ;

సతి పుత్రుం డిపుడమ్ముకోదమునిటుల్ సైంచిచూతుంగటా!

శతధా వ్రయ్యదుగుండె, ధాతయిది వజ్రాక్ష విశిర్మించెనో.

శైబ్య—(బయలాలకించి) ఆర్యలారా! యే మనెదరు? సమయ మేమనియా? పరపురుషపర్యుపాసనంబును, బరోచ్ఛిష్టభోజనంబును బరిహరించి మఱి యేకార్య మైనను జేయుదానను. అదియే నాడుసమయము. (వరలఁ జెవి యొగ్గి) ఏమనియెదరు? ఈసమయమున కొడంబడి నిన్నెవఁడు కొనునందురా? అట్లునచో మీరనుగ్రహించి వెడలి పొందు. ఈజనముతో మీ కేమిప్రయోజనము? ఎవ్వఁ డేని దీనజనానుకంపి యగుభూలింపుఁడు సాధుశిఖామణి నన్ను గొనఁగలఁడు.

(తరువాతనుపాధ్యాయుఁడును పటుఁడునుబ్రవేశించుచున్నారు.)

ఉపా—వత్స! కౌండిన్య! నిజముగా నంగడివీధిని విక్రయింపఁ బడుచున్నదా?

వటు—గురువుగారితో నే నసత్యము మఱచిచేయుదునా ?

ఉపా—అట్లయిన నక్కడ కే పోవుదము.

వటు—చిత్తము. గురువరా ! ఇటువిచ్చేయు. డిటుఁజేయుఁడు.

ఉపా—(డచి చూచి యాశ్చర్యముతో) ఓహో ! యంగశివీధి
యెంతరమణీయముగా నున్నది!

మ. పసిడికై మేనుమహాభ్రంశం మఱచిచే బాధోపవేలక, నవా
బ్దరమానోన్మదసామకచ్చటల వింధ్యశ్రీ, విడంబించుచున్,
వననోష్ఠలవ యాచుఁ గల్పింపరేవన్ బ్రార్థితార్థంబు ల
ర్థిసమూహంబున కిచ్చు విప్లవ బుద్ధిక లోలమున్ జేయుదే.

వటు—స్వారీ ! గురువర్య ! అదిగో నక్కడ గుంపుగా నెందఱో
జనులు గనబడుచున్నారే అచ్చోట నది తప్పక యుండునని
నే నూహించుచున్నాను. (సమీపించి) ఆయ్యలారా! గారి దారి.
ఓనరిల్లుఁ డోసరిల్లుఁడు.

ఉపా—ఓహో ? యేమి యీసమృద్ధిము !

శైబ్య—(వైక్లబ్యముతో) ఆర్యులారా ! సమయదాసినిగా నన్నందలి
సగము వెలకు విలుచుకొనుఁడు. (మరల ననుచున్నది)

బాల—ఆర్యులారా ! నన్నును నన్నును.

ఉపా—(చూచియాశ్చర్యముతో, దనలో) ఏమీ! యీమెయేగాదా?
(ప్రకాశముగా) అమ్మా ! యేమి నీసమయము ?

శైబ్య—బ్రాహ్మణోత్తమ ! పరపురుషపర్యవసనంబును, బరోచ్చి
ష్టభోజంబును బరిహరించి మఱియేకార్య మయినను జేయుదా
నను.

బాల—సాధుబ్రాహ్మణా ! నన్నును నన్నును.

ఉపా—(హర్షముతో) నీసమయ మిది యనుకూలముగా నున్నది. ఈ

నియమము తోడనే నీవు మాయించి నివసింపుము. నాభార్య
యగ్నిపరిచర్యాపరాధీనత్వమున గృహకృత్యైర్వహణకు నకుం
జాల కన్నది. ఇదిగో ! ధనంబుఁ బుచ్చుకొనుము.

శైల్య—(సంతోషముతో) చిత్తము. భూసురోత్తమ ! నే నమగ్ని
హింపఁబడినదానను.

ఉపా—(తడవుగఁ దేటిపాటఁజూచి విస్మయముతోఁ దనలో)

ఉ. మేలిముసుంగు మూర్ధమున, మేనునాజపుసిగ్గు మోమునన్,

గాళులవేళ్ళఁ జూపుగుటి, నడ్పల మఁధరభావ ముక్తులన్

జాలఁగఁగోమలత్వమును జానిమమున్ మితభావ మిన్నియున్

బోలిచి చూడ నీమెఱుఁగుబోడి కులీనిగ నాకుఁ దోచెడున్.

(విచారముతోఁ దనలో) ఇట్టి మాకృతినిశేషమున కింతటిదురవస్థ

రావలసినది కాదు. ఏమి కారణమున నీమె కీదుర్దశ ప్రాప్తించినది

చెప్పుమా? (ప్రకాశముగా) హాటీ! నీసెమిటి బ్రతికియున్నాడా?

శైల్య—(తలతో నంజుచేయుచున్నది.)

రాజు—(ట్టూర్పు విడిచి తనలో) హా ! యేమిబ్రతుకు ! బ్రతికియున్

వానిభార్యకా యిట్టి యవస్థాంతరము ?

ఉపా—ఇప్పు డతఁడు నీదగ్గఱ నున్నాడా ?

శైల్య—(కన్నీళ్ళతో రాజును జూచుచున్నది.)

ఉపా—(చూచి విస్మయముతో) ఇతఁ డీమెధర్తయా ? (తడవుగఁ

దేటి చూచి భేదముతోఁ దనలో)

శా. మూఁపుల్ గోపతిమూఁపురంబులు, భుంజబుల్ మత్తవేదండశుఁ

డాపీనాయతముల్, విశాల మురమున్, హా ! లోకతక్షార్థ మీ

రూపం బేమి ? కిరీటయూగ్యశిర మారోహించు టేరీ తృణం

బాపాదింపఁడు వేని కేసెరగు నామారంభుఁడో ధాత తాన్ ?

(సమీపించి కన్నీళ్ళతోఁ బ్రకాశముగా) ఓయిమహాత్మా! నీవు స్వ
దుఃఖమున నన్నుం బాలివనిగాఁ జేసికొని దగను. నీయీప్రయ
త్న మెందుమిత్తమో నాకుఁ దెలియఁబడుచును.

రాజు—(ఆలోచించి వైక్లబ్యముతోఁ దనలో) ఈసాధుజనుఁ వచన
మన్యధాకరించుట యుక్తము గాదు. (ప్రకాశముగా) సాధువర్యా!
విస్తరించి చెప్పుటకు దేశ కాలము లనుకూలములు గావు. సంక్షే
పించి వినిపించెదఁ జిత్తగింపుము. బ్రహ్మస్వపీడితుడ నయి నే
నీప్రయత్నముఁ జేయఁచున్నను. ఇక నన్నేమియుఁ జెప్ప మని
సిర్బంధింపకుము.

ఉపా—అయ్యా! అట్లయిన నీకుఁ గావలసినధనము నేనిచ్చెదఁ బ్రతి
గ్రహింపుము.

రాజు—(చెవులు మూసికొని) ఓహో సాధువర్య! నీ వన్నది ప్రథ
మవర్ణవృత్తి. మాబోటులకది నిషేద్ధముగదా! నీవు నన్నుఁ గని
కరించితి వేని దానిని మూల్యసంబంధమున ననుగ్రహింపుము.

శైబ్య—(తొందరగా సమీపించి వినయముతో నంజలిపట్టి) ఆర్య!
ఆర్య! ముందుగ బేర మానిననన్న నిరాకరించుట నీకుఁ దగను.
నేను నీపాలఁ బడితిని. నన్ననుగ్రహింపుము.

ఉపా—(కన్నీళ్ళతో) ఓ సాభాగ్యవతీ!

ఆ. వె. ఏనుఁ దెచ్చి యున్న హేమంబు లరలక్ష,

యీధనంబు మీకు నొద్దటగును;

యుక్తమెట్లు లట్లు లొనరింపఁగాఁ దగు

నడసికొని పరస్పరానుమతిని.

(సామూహి నిచ్చుచున్నాఁడు.)

శైబ్య—(పుచ్చుకొని సంతోషముతో) అద్భుతవశమున నార్యపుత్రు

నివ్రతిజ్ఞాభర మరపాలు తగ్గినది. నే నిష్వడు కృతార్థురాల నయితిని.

ఉపా—(తనలో) ఇప్పు డీదంపతు దుఃఖము నేను జూచి నహింపఁ జాలను. (పెళ్ళిబోవుచున్నాఁడు.)

శై బ్య—బ్రాహ్మణోత్తమా ! ముహూర్తమాత్ర ముండుము. ఆర్య పుత్రునిమో మొక్కమాటు కన్నులనిండఁజూచుకొని వచ్చెదను.

ఉపా—ఇదిగో నీకొండిన్యఁడుండును. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శై బ్య—(రాజుబట్టను సొమ్ము మూట గట్టి) ఆర్యపుత్ర ! న న్నీ ద్విజ వరునికి బానిసనుగా ననుమతింప వేఁడుచున్నాను.

రాజు—(దుఃఖముతో) దేవీ ! దైవమే యనుమతించెను. (ఆకాశముఁ జూచుచు నిందాసహితముగాఁ దనలో) అయ్యో ! హతవిధి !

తే. గీ. పట్టమహిషిగఁ జేసిన పరమసాధ్వీ

బౌసనగఁ బంపు చుంటివి పరునియింటి

కకట ! యిది మాళి నున్నమాచికముఁ దీసి

పాదభూషణ మొనరించుభంగి కాదె ?

(మఱియు జాలిగా) హా ! యెంతకష్టము.

ఉ. ఆలరిదైవ మాపదల కగ్గము సేయుట మందబుద్ధి నై

యాలిని జూలి నీకరణి నంగడికిం గొనితెచ్చి యమ్మఁగాఁ

జాల నిహస్త్వయం బపయశంబును బొందె నటన్నకుందునన్

హేళియు నప్రమూర్తి మలినీకృతవక్త్రుఁడు నయ్యెనయ్యయో

[ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రకాశముగా] ప్రియురాలా !

ఉ. సేవ లొనర్ప భక్తి నశిష్యున కాద్విజవంశమాళికిన్;

నీవు తెదీయ జాయకును నెమ్మినిజేయు మహోపచారముల్;

పావని! కాపునీయెడలఁ బ్రాణము లేమట కేడు మగ్ధుకన్;

దైవము శాసనంబు నవతంసము సేయక తోయ వచ్చునే ?

శైబ్య—ఆర్యపుత్ర! జీవరయా జేశమెట్టు లట్లు నడచుకొనియెదను

[వెళ్ళబోవుచు రాజును జూచి దుఃఖించుచున్నది]

వటు—రావమ్మా రావమ్మా! ఉపాధ్యాయులు దూరము వెళ్ళినారు.

శైబ్య—[అనునయముతో] నాయనా! మహూర్తమాత్రము న

న్నచునుతింపుము. ఆర్యపుత్రుని మో మొక్కమాటు కన్నులార

జూచి వచ్చెదను.

రాజు—(దుఃఖించుచు) ప్రియురాలా! నీవుదుఃఖము మానుము. బ్రా

హ్మహోత్రముఁడున్నాఁడు గదా!

శైబ్య—(రాజును జూచుచు మెల్లగా నడచుచున్నది)

బాల—బాబయ్యగారూ! అక్కమొక్కడకు వెళ్ళుచున్నది?

రాజు—(భేదముతో) నాయనా! యొక్కడ దాసిగావలసి యున్నదో

యొక్కడకు.

బాల—ఓరీవడుగ! మాయమ్మ నొక్కడకుఁ దీసికొనిపోయెదవురా?

వటు—(కోపముతో) చీ! పోరా యావలికి గర్భదాస! (గెంటి క్రిం

దబడఁ ద్రోయుచున్నాఁడు)

బాల—(బెదవి విలుపుతోఁ దల్లిగండులఁ జూచుచున్నాఁడు)

ఇద్దఱు—(కన్నీళ్ళతో బిడ్డను జూచుచున్నారు.)

రాజు—అయ్యా! బ్రాహ్మణ! శైశవ మనపరాధముగదా! నీ వీ

లాగున వానిని ద్రోయవచ్చునా? (పిల్లవానిని లేవనెత్తి శిరము

మూర్కొని క్రొంగిలిండుకొని దుఃఖముతో)

మ. అదరం గోధవశంబునం బెదవి, యన్నా! యేలగన్గొందునా

వదనం బేను దయావిహీనుడ. మహాపాపుండ, నాకన్న శ్వా

పద మైనక నలునంత మే లది దలంపన్ మానికం గూనలన్

గదురం జేయును బెంటిచోట నయినం గ ధానురాగంబెకన్.

నాయనా ! నేను బరమదండాయుడను. నన్నెల యననరించెదవు ?

విశ్వా—అయ్యో తోడం బొమ్ము (దుఃఖించుచున్నాడు)

శైబ్య—అయ్యో ! అదృష్టహీనురాలు నగు నానిమిత్తము దుఃఖ పడుచు మహర్షికార్యము నేమటియెదరు నుడి. (పిల్లవానిని దీసి కొనినడచుచున్నది)

(తరువాత విశ్వామిత్రుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

విశ్వా—అ ! యేమిది ! మాదక్షిణాసువర్ణము లిప్పటికిని మట్టవ య్యెను !

రాజు—(విని సంభ్రమముతో నమిపించి) స్వామీ ! ఇప్పుడు నగమిచ్చెదఁ బుచ్చుకొనుడు.

విశ్వా—చీ. మూర్ఖ ! నగమేమిగముతో నిచ్చెద ననువాడవురా ? నీవు నిజముగా నియ్యఁ దలఁచుకొంటివా, ప్రతిశ్ರುతమును నిశ్చేషముగా నిచ్చివేయును.

(తెరలో)

క. ఏల తపం? బేలవ్రతం?

బేల బహుశ్శ్రుతము గాల్పనే యిన్నియినీ
యీలీల హరిశ్చంద్రుని

జాలిం బెట్టెదవు నీవు నద్విప్పుడవే ?

విశ్వా—(విని కోపముతో) ఎవండురావీండు ? నన్నిసీయని గర్హించుచున్నారు. (పైకిజూచి) అహో ! ఏమీ ! విమానచారులు విశ్వేదేవులా? (కోపమును జూపుచు గమండలుజలంబున పొచ్చి శాపవారిం గయికొని)

చీ ! అనాత్మజులారా ! ఓరీ క్షుద్రక్షత్రియపక్షపాతులారా !

క. కాగలదు మీకు జన్మ

బేగురకును క్షత్రయోని ; నిది గాకటుపై

నూగుంబ్రాయమువారిం

దాగెడిపును ద్విజుడు దోణతనయుడు మిమ్మున్.

(మరలఁ బైకిఁ జూచి సంతోషముతో) ఓహోహో ? యిదిగో !
వీరు—

ఉ. మామకదృష్టిపాతభయమగ్న చలాచలఘంటికారవా

క్రమితనాకసంస్థలితరత్న విమామునుండి యేవురు

భూమిని బిట్టు గూలెదరు, బొమ్మడికమ్మలు చాలుకో రథ

క్షామములందు; నూడిపడఁగర్ణవిభూషలు, గిందుగాఁ దలలో!

రాజు—(పైకిఁ జూచి తనలో) ఓహోహో ! తపఃప్రభావము ; హరి

శ్చంద్రుడు కేశమొందుట యుక్తమే గదా ! (ప్రకాశముగా)

స్వామీ ? ఋషివర్య ? మీర లన్యథా తలంపకఁడు.

అ. వె. ధర్మపత్ని నమ్మి తనయుని నమ్మి కూ

ర్చినధనమ్మ దీని జేకొనుండు

మిగతసామ్రా గూడ మిగతినొనఁ జేర్చ న

న్నంత్యజులకు నైన నమ్ముకొందు.

విశ్వా—(కో)ధముతో) ఆ ! కొంత మెందుకు ? అంతయు నిచ్చి
వేయుమా.

రాజు—ఓసాధులారా?

“ క. ఒడవి యొకానొక యక్క అ

యది దీలుచు నట్టివేలుపాయము లే కే

నిదె లక్ష హేమములకుం

గొడుకక యీదేవా మమ్ముకొనుచున్నాడే.”

(అనుపద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.)

(తరువాతఁ జూడాలవేషముతో సానుచరుండు ధర్ముఁడు ప్రవేశించు న్నాఁడు.)

ధర్ము—(తనలో)

చ. భువనములం దిరంబుగను బ్రోచెడువాఁడును నేను; నన్నుఁ ద
ద్భువనయుతంబుగా నెపుడుఁ బ్రోచెడు నట్టిది సత్య మందుచేఁ
గువలయునాధుర్యమును గొండొకశోధనముం బొనర్ప ని
చ్చవొడమి గాదె యీయధమజాతి పరిగ్రహణం బొనర్చితే.

(తడవుగ నాలోచించి యాశ్చర్యముతో) ఆహా ! నేను నావివ్యదృష్టి
నెంత వెదకేనను రాజర్షి యగు హరిశ్చంద్రునికి సమానుఁడు గాన
బడ కున్నాఁడు ! కానీ నే నతని యొద్దకే పోయెదను. (నడచి ప్ర
కాశముగా) ఓరీ వేపిగాడ ; వరాలజాలెము తీసికొని పచ్చినాడ
వటా.

అనుచరుఁడు—ఓరిపెద్దా ? నీ కిప్పుడు వరాలజాలె మెందుకురా. కల్లు
గాని తాగెదవటా?

ధర్ము—అరే ; నీ కెందుకురా నాతాగుడుజోలి ?

రాజు—(‘‘శ.ఒదవి యొకానొక యక్కట’’ అను పద్యమును
‘ఆ.వె. ఏను దెచ్చియున్న సేమంబు లరలక్ష’’ త్ప-అం22 వపద్య
మును జదివి, యంతటఁ జూచి భేదముతో)

అయ్యో? నే నెంతమందభాగ్యుఁడను ? నన్నుఁ గొనుటకు నెవ్వరును
జేర కున్నారు ? హా? చచ్చితఁ గదా? (మూర్ఛిల్లవడుచున్నాఁడు)

ధర్ము—(విని చూచి తనలో) ఏమిది? యీమహాసత్వుఁడు మూర్ఛి
ల్లినాఁడు ? కానీ. ఇట్లుచేసెదను. (సంభ్రమముతో సమీపించి ప్ర
కాశముగా) ఓరీ ! లేరా. నేనే నిన్ను కొనువాడను. ఇదిగో నీకుఁ
గావలసినసొమ్ము పుచ్చుకొరా.

రాజు—(హర్షముతో లేచి) ఓ సాధూ ? ఇటు తీసికొని రా, (చూచి విషాదముతో) భద్ర ? నీవే నన్నుఁ గొనియెడవా ?

ధర్ము—అ ? నేను నిన్నుఁ గొనియెడను.

రాజు—అలాగైన నీ వెవ్వడవో చెప్పు.

ధర్ము—తే. గీ. ఒలికిమిట్టల కన్నింటి కొడయఁడనుర ;

నమ్మకపువాడెర తలార్లనాయఁకులకుఁ ;

దలలు నటికెడుమఁకిపెత్తనము నాది ;

పెద్దమాలను వినురోరి పేరుపడితి.

రాజు—(తొందరగాఁ దొంగి కొలిమినిపాదములమీఁదఁ బడి) భగవానుడా ? అ సగ్రహింపుము.

క. మునినాయక నీకే సే

వనముఁ బొనరించి ఋణముఁ బొసెద నకటా !

వినినది కనినది గా దీ

చెనంటిచండాలపాదసేవ మహాత్మా.

విశ్వా—చీ ? మూర్ఖ ? తపస్వులు స్వయందాసులు గారా ? నీవు దాసుడ వయి నూకేమి చేసెదవు ?

రాజు—(అనునయముతో) స్వామీ ! తమయాజ్ఞచోప్పుననే ప్రవర్తించెదను.

విశ్వా—వినుండు వినుండు విశ్వేదేవులు. (హరిశ్చంద్రునితో) నే నా జ్ఞాపించినట్లు నీవు చేసెదవా ?

రాజు—తప్పక చేసెదను స్వామీ.

విశ్వా—అలా గైనపక్షమున నీవు వీనికే యమ్ముడు వోయి తక్షణము మాదక్షిణాసువర్ణము లిచ్చి వేయుము.

రాజు—(చింతతోఁ దనలో) అయ్యో ! యేమి చేయుదును ? (ప్రకా

శముగా) స్వామీ ! చిత్తము. (చండాలుని సమీపించి) ఓ పెద్ద
మాల ? నీవు రూఢిగా నన్నుఁ గొనెనుపక్షమున నొక్కసమయ
మును మాత్రము చేయవలయును.

ధర్ము—సరే. ఏమి సమ్మయ ?

రాజు—విను.

ఆ. వె. తిరిప మెత్తి తినుచుఁ దెనువుఁ బేలికలను
గట్టుకొనుచు నెడము గలుగ నుండి
సామి ముదలవెట్టు సకలకార్యములను
గొంతు లేఁ సలిపి కొలుచువాడ.

ధర్ము—మంచిది. నే నీసమ్మెకు నొప్పుకొన్నాను. సొన్నా లెత్తుకో.

(సొమ్ముకుమ్మరించి దూరముగాఁ దొలఁగుచున్నాఁడు)

రాజు—(పుచ్చుకొని సంతోషముతో)

క. మునిచేతఁ దిట్టువడ క

ష్టను దీటిచి సత్యవాక్యమునకుం బెడఁబా
యనివాడ నయిననాకీ

సలయమచండాసేవ శ్లాఘ్యమ గాదే.

(విశ్వామిత్రునిఁ గూర్చి సానుభయముగా) స్వామీ ? కాశికమునీంద్ర!

మీ రీధన మశేషము ప్రతిగ్రహింపుడు.

విశ్వా—అచ్చెదవా ?

రాజు—పుచ్చుకొండి స్వామీ ?

విశ్వా—(పుచ్చుకొని తనలో) ఇంక నిర్బంధ మెందుకు ? కానీ పో
నుయెద. (సిగ్గుతో నట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

రాజు—(వినయముతో దోసిలి పట్టి) స్వామీ ? కాలవిలంబనముచే
గావించిన నాయపరాధమును క్షమింపుఁ డనివేడుకొనుచున్నాను.

విశ్వా—క్షమించితిని. (ఃష్క్ర)మించుచున్నాడు.)

రాజు—(చండాలునిజేరి) ఓ పెద్దమాల! (అని యర్థోక్తిని నోరుమూసికొని) ఏలికా! నేవకునకు జేయవలసినపని యాజ్ఞాపింపుము.

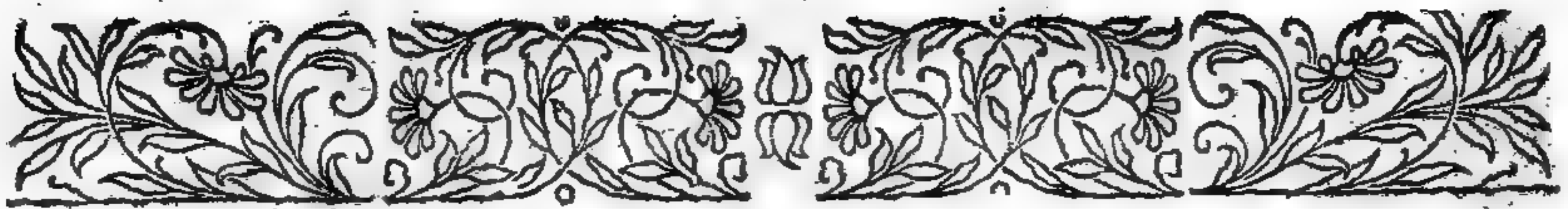
ధర్మ—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఆ! నీ వీవటకు, గననిదియు విననిదియు నైనపని నీ కాజ్ఞాపించెద నుండు. (ప్రకాశముగా) ఓరీ? నీవు దక్కినపుఁగాటికిం బోయి యక్కడఁ బీచుంగులమీఁది గుడ్డలను దీయుచు రేయుం బవలు మేలుకోవలసినది. ఇదిగో నే నింటికిఁ బోవుచున్నాను.

రాజు—దేవర చిత్తము (అందఱు నిష్క్ర)మించుచున్నాఁడు.)

—* గ ద్య . *—

ఇది శ్రీపరిమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశక్షీర నీరాకర రాకాసుధాక రాచ్ఛనామాత్య
పౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలత్యా
బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప
ధానతనూభవ విబుధవిధేయ
సుబ్బరాయనామధేయం
ధీకృతంబగు చండకౌశి
కనాటకమునందు
దృతీయాంకము.

చండకౌశికనాటకము

చ తు థాంక ము .

(తరువాతఁ జూడఱు రిద్దఱు వెంబడింపఁగా విచారముతో రాజుప) వేళిండుచున్నాఁడు.)

చందా—ఓసరిల్లుండి బాబులారా ? ఓసరిల్లుండి. మీ రందరిక్కడ నేమి నూడఁ మూఁగినారు. వీరిని మేము తల గొట్టుటకుఁ దీసికొని పోము. (బయలుఁకించి) బాబు లేమనుచున్నారు ? పీఠెవ్వఁడు? ఎక్కడకుఁ గొనిపోయెద రగుదురా ? వినుండి బాబులార ! ఈని టుపేద మా పబు వయిన పెద్దమాలవద్ద నొద్దెసాము పుచ్చుకొని బానిసతఁతమునకుఁ గుదిరినాఁడు. అందుచేత వీరి నిప్పుడు దక్కెన పుటొలికిమిట్టకుఁ గావలి వెట్ట నెట్టుకొని పోవుచున్నాము.

రాజు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్నన్నా ! ఎంతకష్టము ! ఉత్త రోత్తరదారుణః బగుమద్యవ్యసనపరంపరాపాతమనకు మేర లేకు న్నది !

అ. వె. శ్వసించునొద్ద నాకు బానిసం బిప్పుడు.

వసతి ఘోర మై వల్లకాదు,

పని శవాల నూఁదిపాతలు గొనుట, హా !

నిధి క్షమి పఁ డిట్టివెతల నైన.

(శ్లోకముతో) ఒక్కదుఃఖము పెక్కదుఃఖములచేఁ జక్కఁబడు నందు

రిది నిక్కమే గదా ! దక్షిణాప్యాయోర్వ్యతున స్పృహ ద్దేహి
ములు చుట్టకొన్నవి.

(దుఃఖము నటించుచు)

సీ. నేనె చుట్టమ నొటచే నిప్పుడనద తా

ప్రజలఁగూర్చి విచారపడుదు నొక్కొక్క

యధికవాత్స్యఁపుంధు లైనమాతృబం

ధువులఁగూరిచి యలందరుదు నొక్కొక్క

దెస మాలి మిక్కిలి దీనభావము గంచు

నేవకాళిగుఱించి చింతిలుదునొ

పాటునింటను దాసివనులు సత్పెడుప్రాణ

వల్లభగుఱిగించి వండురుదునొ

యకట ! నిను వైశమద్దుఁగుట్టకు వగతునొ

యధమచండాలదానత కలమరుదునొ

యన్నిదఃఖంబులకు మూలమైననాదు

పాపజీవితమున కార్తిపా లగుదునొ.

(నస్త్రితి నభినయించు భేదముతో)

మ. ప్రకటాత్యగ్రః పోనిధానుఁడు దురాధాన్యండు నొగాధిపు

త్రకున ప్రియగౌరవాఁ డటల్ వటుఁడు పోరా గర్భదానా యటఁ

చకటా ! తోసికఁ దెల్చి యెచ్చునుతునాన్యం బేను గన్గొంటిఁ బె

ద్దకఠోరప్రణమట్లు సత్పెరు దదంతశ్శిల్య మెల్లప్పుడు.

చండా—(ఓసరిల్లుండి యత్యాది మరల నచచున్నాడు.

రాజు—(అలోచించి భేదముతోఁ దనలో) ఇప్పుడు నన్నిది యెంత
త వేధించుచున్నది!

చ. పద మని యొక్క వర్తక గురుభక్తి శిష్యుడనవేగింపఁగాఁ
బదహతిఁ ద్రెల్చి యొక్కెడను బాలఁజేడ్చుచుఁ గొంగులాగఁగా
నదిమినకొద్దిఁ బెల్లుబుకునశ్రుతి దారల గిప్పఁ గూర్చు న్న
వదలఁబీదచూపు, బలవంతము కాంత మరల్చె నెట్టకే.

(వెళ్ళబృముతో) హా ! దేవి !

ఆ. వె. తరణిగోత్రమునకుఁ దగినలోడల వైన

నదమలేందువంశజాత వైన

నాతి ! భూతిరాశి నేతియాహతి వడ్డ

లీల నేల నాకు నాల వైతి ?

అయ్యో ! రాజపుత్రి !

ఉ. పూవులతోఁటలోపలను బూచినకొవ్విరవాజులం గటా !

నేవళముక్ రచించుచును నీవు గడున్ మిసిమింతురాల వౌ

దేవగ నాచరింతొ యిపు డెప్పుడుఁ జేసి యెఱుంగనట్టిదుః

ఖావహదాసికానమద మూర్తా క్రోరనిష్పష్టకర్మముల్.

చండా—అరే ! దక్కినపుమనన మిక్కడ దగ్గఱనే యున్నది. దబ్బు

దబ్బున రారా.

రాజు—(చూచి ధీరముగా) జీహో ! మహాశ్మశానమా యిది !

ఉ. మండలసంచయంబు పలుమా తొనరించి దివిన్ విదూరమం

దుండి యదందితాగ్నిముల నొప్పెడుతోకల నిశ్చలంబు తొ

చుండువెడందపక్షతుల నూఁకున గ్రద్దలు వ్రాల్చు బీకుఁగుం

గండలయాన నూరుముఖగహ్వరలాలల నిండఁ జంచువుల్.

మతియు నిదిగో !

నీ. భారసాచిన చెట్టవలతోడ నిడుపాటి

మెడలను నిక్కించి నడుచునవియు

ప్రేమలు ముక్కలఁ బెఱుకుచు వియు

మోలమాక్రకులమీద మూగునవియు

యెగసితన్ను చుఁ గలహించునవియుఁ

దూకుచును గాకిమూలకల దోలునవియు

గుములుగుములయ్య రాఘవులుంగులు చెలంగు.

మ. అవె వ్యాపించు : మంగళోగ్రహహవ్యాడంబరారావముల్

తవులం గాటపు పెట్ట, పెట్టు శవము-ర్థ శ్రేణిమ స్తిష్కముల్.

సౌమియంవక్, వెలుగుం జితాగ్నులివే నిశ్చించల్యభుగ్నామృతం

(ముందు చూచి సల్లాఘముగా) ఓహో? ఇటు నిది బీభత్సమే యయి
నను మిగుల స్పృహణీయముగా నున్నది. ఓశవమా? సర్వస్వగా
హు లయి పీఠినెఱుపు శ్వాపదగణంబులచే యధేష్టోపభుజ్యమానం
బ వయ్యెదవు. నీవెంతధన్యమవు?

చ. కరటము కాళ్ళు లూని తలఁ, గెన్నులమూతను విష్వ ముక్కతోఁ

బెరిమను నక్క-స్వయం న వేలైవనాల్కొనం గ్రసిండు గు

రూరమాను బీచు శేఫ మట గొయ్యెనరించును గృద్ధజమున్;

జరుపు యధేష్ట చేష్ట లిటు శ్వాపదమూల్ కుణావంబ ! నీయోడన్.

చ. అదే నడు మాయదే యరము

నయ్యదెమో మవె కన్నులుం బామల్

గద ? సకలంబు నెత్తు, వస

గండలు, నమ్ములు, లాల లై యయే

ధ్యదశకు వచ్చె; భీరుభయ

దంబును, బ్రాజ్ఞమహాత్రాపాస్పదం

బిది; విషయాభిలాష వెడల

గిం దొనరించు వృధాభిమానముకా.

చండా—ఒకఁడు—(ముందుచూచి) అరే ? యీ పెద్దమూనితోట్టలో
నున్న యమ్మవారికిఁ బండికమ్మకుఁ జాగిలఁబడు రా.

మఱియొకఁడు—అట్లే చేయుదము రా.

ఇద్దఱు—(చాఁగిల్లి)

శే. గీ. చండుతల నగ్గునూచఁబు సలిపినమ్మ

దున్న రాకాసిపోటులు దిన్నలల్లి

కయిని ముమ్మొనవాలు, మై గవురుదోలు

జా నఁ రుకొమ్మ మమ్మేలఁ చండికమ్మ

రాజు—(అంతటఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహో ! యేమి ! కాత్యాయనీ
బీభత్సోపచారప్రియత్వము !

మ. వృతగోకాన రకింధరాలులితముల్ వేల్పాడు నిర్మల్యసం

గఁముల్ కర్ణకరోరటంకృతిపటల్ ఘటల్ ; కృతానూనశో

ణితపంచాంగుళిచిహ్న సఁకలితముక దేవీతరు స్తంభముక

సతతం బెక్కియివేసర్గజలికాక్షక ధ్వజముల్ కూసెడక

(నమస్కరించి యంజలి వట్టి)

శ్రీ. భగవతి ! చండి ! వేతే
ప్రేమిమా ప్రియే ! లనత్పేతే
ప్రేతాస్థిరాద్యరూపే
ప్రేతాశిని ! భేరవి ! నమస్తే
(తెరలోపలఁగలకలము)

రాజు — (అలకించి) అహో ! దివసావసావసూచకంబులయి నానా
దిగంతములనుండి స్వస్వనీడకర్పితుకతం బయలు వెడలినశకున
కులములకలకలమాయుది ? (పడమరను జూచి) అహో ! యెవ్వ
నికిఁ గాని దైవపరిపాటి దాట రావది గదా ?

తే. గీ. అకట ! గగనాంగణప్రదీపకుండు, తరళ
కాలభుజగఫణామణి, క్షణవిడంబి
తౌర్వసర్వాశివిగ్రహం డదిగో విధురు
డై యహర్పతి గూఢుల నంబుగాళి

(అంతటఁ జూచి విస్మయముతో)

ఉ. క్రాంతమనంధ్య వధ్యసతి, దాగమస్యకృచి, మందరశ్మియా
హేలిప్రశాంత హేతిదితి, యిద్దురుఘామముడుల్ నరాన్ములు,
బాలసముద్రపున్మిసిమి మానిసిపుట్టియ గాఁగఁ గాలకా
పాలికలీలకు భువనసాళి పొసంగె నహో శ్రావణమే.

చండా — (చూచి) అరే ! —

అ. వే. తలలు బునకు పట్టు దలకొట్టఁ బడవాని
యట్టు ప్రొద్దుగ్రుంకుగట్టు నేరఁ
గొంగవాలు లూరి గోనంగుట్టులు
చిహ్నచీకట్టులును గ్రమ్మకొనియె.

రాజు — (అంతటఁ జూచి ధైర్యముతో) అహో ! యీ శ్రావణసూచక
లిప్తి దైవకంభిరభిషణంబు లయి మాచట్టుచున్నవి !

ఉ. కొమ్మలదాళఁ బై కెగసికూబలు గుండ్రముగొల్పుఁగొటరా
 స్యముల; తెక్కలాప్పుకొనుచోదలఁగూయుచు న్రాలుగృధముల్
 కెమ్మలఁ గుల్కితేపు డయి వేయిశవములు గొలుగొట్ట, కా
 ద్రమ్ముగ నోరమంటలడరక నరియందులిగిడ్చు ఫేట్కాతుల్

చండా—ఒకఁడు—(జనాంతికముగా) అరే! యెన్నెన్నో దినముల
 దయ్యాలకీదక్కినపువలికిమ్మి యాటవట్టు. కాబట్టి మన మిక్కడ
 నుండి పెదలాడ దూఁటుదమురా.

మఱియొకఁడు—(జనాంతికముగా) ఆలాగే చేయుదము రా.

ఇద్దఱు—(ప్రకాశముగా) ఓరీ! పెద్దనాలముదలఁ దలఁ దాల్చి రే
 యిబగలు నీ చేతుటిల్లక యీవల్ల కాదు కామక యుండ వలయుఁ
 జూమి.

రాజు—(సంతోషముతో) మహాప్రసాదము. స్వామి యాన తిచ్చి న
 లే చేసెదను.

(తెరవోవలఁ గలకలము)

చండా—(భయముతో ఓరుమ్మా! రేయింటి గొలకొల లప్పుడే
 యుప్పతిల్లుచున్నవి. అరే! మనము వేళంబ యూడని బాడుదము
 రా. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రాజు—(ధైర్యముతో నడచి చూచి) ఓహో! యేమి! యీరాకాసి
 మూఁతల బీభత్సకారము!

ఉ. ఇంకినపామనూతులను నీ డసుకమ్మల, బుజ్జముక్కులక
 వంకరపండ్ల, గూరవదంబుల, బీజవరాలపిక్కలక,
 గొంకరగొగ్గిమీలఁ గులకొటరనిమ్మలరోదరంబులక
 సంకలితంబు లై మోఁగు సంకుభంగిని గౌణపచ్చటల్
 సకాతుకముగాఁ జూచి) ఓహోహో! యీవిశాచనిచయముల కీద
 కలహకౌశల మేమి సొంపుగా చున్నది!

ఉ. త్రాగెడు నొక్క డొక్కగుకరంబున నెత్తుటి నోరలాగి: యా
త్రాగెడు నోర జాతురునిగం బెగనాకు నుటొండు; గాటి భూ
భాగమునందుఁ బేరినది న్నావ మొనర్చు నొరుండు; దావకి
లాగతిదీర రక కుటిలం బగు జిహ్వాక లొట్టవేయుచున్

(కొత్తుకమునఁ జూచి చిటునవ్వుతో) బేరా! మాటచాండ్రి పరిహా

సమువలె నీరాకాసుల కేళీవిలాసమురసాంతరమును బొందుచున్నది.

చ. మృదుమధురాంగచేష్టల రహించెడుసంగమధంగు లేడ ? దీ

ర్మదశినఘట్టజాస్నికణకాండము లొడొరుచుంబనంబు లం

త్యదినపతస్మహాలక్రంతతమృతం లీనుమిథఃకటాక్షచూల్

ప్రదళనురోస్థిపంజరనవంబు లివేక గృహోవగూహ మల్ P

(ఏకపడుచుఁ జూచి) చీ యిది యత్యంతబీభత్సముగా నున్నది.

చ. పెనుసాదఁ జంఝికుం యనెడు

పీనుఁగుఁబుట్టియఁ దీసి సోగయె

ముక్తనఁ బ్రళయసంస్కరిత

పూతక్రృతి నుష్టాని యూఁది ప్రేత మా

యని నెక పెద్దనో దైటని,

యాఁకట మ్రింగి గుటుక్కునం, భూళు

కుకం వెడలంగఁ గ్రక్కెడును

గొంతుకఁగనది చుట్టుకు ట్టనన్

(స్మృతినభివ్యుంది) ఓహో! వీరిని జూచెనువేడుక యుండఁ జాలుదు.

నే నేమిట సామయాదేశమున మండి శ్రేణానమం దంతటఁ బరి

భ్రమించెదను. (తిరిగి చూపునభినయించి) ఓహో! యేమీ!

యీనిశీధిగంభీరభావము!

ఉ. క్రమ్మెను జిమ్మచీకటి, జగ మ్మలంబున ద్విభాగశూ

న్యమృగ, మిటుపల్లముల సంఘమును దొట్రిం. దృష్టిపాగమున్

వచ్చుగ, లాఠివర్ణములు నవ్వుముగా, దిశకజ్జలాగమి
త్ర మొక నీలిమంబె పరితస్సురితంబుగ నద్విదీయ మై
కానీ బిగ్గటగాఁ బలుకరించెదను. ఓరీ ! యెవ రక్కడ ? ఇదిగో ! నే
ను గాటికాపరిని. మీ కెల్లరకు నాయకుడను. నాయానతి నాల
కింపుడు.

క. పడయక నాయాదేశం

బిడకయ మృతకంబలంబు నెవ్వరుగానీ

నడవంగ రాదు మనసపు

గడఁ గావింపంగ వలయుకర్జరము తెవియుక

వినుండు నేడు మొదలుగా—

చ. వలె శిరసావహింప కది వలెయటం చిట నప్రవత్తు లై

చురుకగ సామిశాననముఁ జూచుట కేను సహించువాడఁ గా

నలజలజానచేంద్రమయదభివత్తులైన కైవ నొండుమా

టలు గలవానికిం బ్రీతిభటమ్ము మదీ చుభుజ మ్మగుం జామి.

ఏమిది ? ఎవ్వడును మాట లాడఁడు ! పోనీ. మతిమొకచోట గేక వే

సెదను. (నడచి) ఓహో ! యెవరక్కడ (తెరలో) ఇదిగో నోయి

నేను.

రాజు—(తెరలో) ఓహో ! యేమీయ్యాప్రత్యుక్తి ! కానీ మా

చనవ్వడిని బట్టి వెళ్ళి వాఁ డెవ్వడో నివృణముగా నరసెదను.

(నడచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) అహో ! యితఁ డె

వఁడు ?

తే. గీ. బూదె మై బూసి ఖట్వాంగమును ధరించి,

కారితములు నజ్జ్వలంబులుగా నర్చి

భూషణులు, కపాలపాణి యై పోలుచు, నరక

రంకమాలి సాక్షాదృశ్యతరాట్టో యితఁడు.

(తరువాతఁ గాపాలిక వేషుఁడు ధర్ముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ధర్ము—ఇదిగో నాయి నేన.

అడుగక చేకుఱుబికిరము

గుడుచుచు, నిందియచయంబు గుదియించి వెనక

గడచి భవ మనశ్శ్రానము

కడు బీభత్స మగునట్టికాటఁ జరింతున్.

(అలోచించి) భగవానుఁడు రుద్రుఁడు మహావ్రతము నాచరించె నన్న
నది యా మనకుఁ బోలును. కానుచారుల కిది యత్యంతము ప్రక
ర్షము గదా ! అయినను—

క. విమలతపోద్వైతము సుల

భము, భైత్యోద్వైతము సులభంబు, క్రియాద్వై

తము సులభం బాత్మాద్వై

తము మాత్రము దుర్లభంబు తల పోయంగన్,

(అంతటఁ జూచి సాశంకముగాఁ దనలో)

“చ. భువనములం దిరంబుగను బోచెడువాఁడను నేను, నన్నుఁ ద

ద్భువనయుతంబుగా నెపుడుఁ బోచెడునట్టిది సత్య మందుచే

గువలయనాధునత్యమును గొండొక శోధనముం బొనర్ప-ని

చ్చ వొడమితయీ కృష్ణత మజానెపరిగ్రహణం బొనిర్పితి”

(అలోచించి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఔరా ! యెంత లేసిదూఃఖము

లు సంపాద్యములగుచున్నను వగ వన్నదిగాఁ గాని యీరాజు

చరిత్ర మాశ్చర్యజనక మగుచున్నది. మహాత్ముల కిదిప్రకృతియే

గదా !

చ. అరయఁగ దుఃఖ మంచు సుఖ మంచును నేర్పడి యున్న దేది? యు
 గ్వర్కసుఖదుఃఖపు స్వైతకర బు ఘటిల్లు వివేకహీనతన్
 బరమ మగున్ మహాపురుషభావ మిర్వచనీయ మేదిమే
 దురసుఖమున్ సుఖంబుగను దుఃఖము దుఃఖముగా గణింపదో.
 కానీ వానియొద్దకే పోయెదను. (డబి చూచి నల్లాఘమాగా) అహో
 యిదిగో నామహాత్ము డిక్కడనే యున్నాఁడు. సమీపించెదను.
 (అట్లుచేసి) ఓయిరాజా? సిద్ధిబాజవంబపు గమ్ము.
 రాజ—మహావ్రతచారు లగునైష్టికులకు మీకు స్వాగతము.
 కాపా—రాజా! మే మధ్య మయి నీయొద్దకు వచ్చితిమి.
 రాజ—(లబ్ధపడుచున్నాఁడు)
 కాపా—రాజా! నీవు బిడియపడకము. మేము యోగచక్షులము గ
 దా! మాకు నీవృత్తాంత మంతయు గోచరించింది. ఇట్టియవస్థ
 యందున్నను మాసమీహిత మొసంగుటయందు నీవు దక్కిదుడ
 వు గావు.

తే. గీ. పరులయుపకాగమునకు వెబంగి నయిన
 గాకమానరు బుధులు నిక్కంబు చూడు
 కుహువునందునుజందుండు బహుతరను గ
 సంతసిలఁ జేయఁడే వసస్పతిచయంబు.

కాపున సావధానుడ వయి యవధరింపుము.

రాజ—ఇవిగో నవహితుడ నయి యున్నాను.

కాపా—ఉ వానిలుమహత్త్వముల్ గలుగువజ్రరసాయనపాద లేపబే
 తాళుచు ధాతువాదమును దద్దుటి కాంజుదైత్యకామినీ
 జాలవిధానముల్ గయివసంబులు నాకవి యంత రామపుం
 జేలములం దిరస్కృతిని జెందనిచందము మందలింపుమి.

రాజా నీవు విఘ్నములు రాకుండ నాజ్ఞాపింప వలయు.

రాజు—అయ్యా! సాధక ! యీశరీర మస్వాధీన మని యోగబలంబున నీ వెఱింగిన వాడవే గదా ! కాబట్టి స్వావ్యర్థావరోధంబు గాఁబ్రతున్నచెదను.

కాపా—ఓరాజా ! యిండు స్వావ్యర్థవిరోధ మేమి యున్నది ? భగవదాజ్ఞామాత్రము ననే మాకు సమీహితంబుచేకూడఁ గలదు. ఇదిగోఁ జూడు మీదాపుననే సిద్ధరసంబు మహాధాన మొకటి యున్నది. తదర్థము మేము కృషిచేయువారము. నీ విక్కడనే యుండి విఘ్నప్రత్యూహ విషయంబున సావధానుండవు గమ్ము (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రాజు—(తైర్యుతో నంతటఁ దిరిగి) విఘ్నములాదా ! తలఁగుడు తలఁగుడు. సర్వధా మీప్రసరణంబు ప్రతిహతంబు గావలయు (తెరలో) మహాప్రసాదము మహాప్రసాదము.

క. ఓరాజ ? నీకు వివృత

ద్వారంబులు శ్రేయములు, స్వయంవరలు మహా

దారలు విద్యలు, సిద్ధులు

స్వైరాగత లెవఁడు మీఱుఁ ద్వచ్ఛాసనమున్.

రాజు—ఏమినాయదృష్టము ? నామాటకు విఘ్నంబు లనుమతించినవి. నాకిది మహానందము.

(తరువాత విమానచారిణులు విద్యలు ప్రవేశించుచున్నారు)

విద్య—(శీఘ్రముగా సమీపించి) రాజా (హరిశ్చంద్ర) భాగ్యము న వర్ధిల్లుచున్నావు.

ఆ. వె. ఎందుకొఱకు నీన్న ఋషివర్యుఁ డాగాధి

పట్టి బిట్టు గిరిప బాధపెట్టె

నట్టివిద్యలము త్వదాపదలకు మూల
ములము వచ్చినార ముఖు చరిత.

రాజు—(చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో ! యేమి ?
 యీ పూజ్యరాండ్రావిద్యలా? త్రిలోకవిజయిను లగు విద్యలారా!
 మీకు నమస్కారము.

విద్య—రాజా ! మేము నీవారల మయినారము. మమ్మునాజ్ఞా
పిరిఘము.

రాజు—తల్లులారా? మీరు నన్ననుగా హ్యూనిగాఁ దలంచితిరేని
మి మొక్కఁడు వేఁడుకొనెదను. దయచేసి భగవానుని కాకాళి
కునకు మీట వశపడుఁడు. దానంజేసి నే నమ్మానీంద్రున కనప
రాద్దుండ నయ్యెదను,

విద్య—(విస్మయముతో నొండొరులను జూచుకొని) రాజా ? నీయిష్టము (నిష్క)మించుచున్నాడు.)

(తరువాత బేతాళునిచే సిద్ధానము మోపించుకొని కాపాలికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కాపా—(త్వరితముగా సమీపించి) రాజా! భాగ్యమున వర్జిల్లు
 చున్నావు. ఇదిగో సుసిద్ధరసం బునీమహానిధానము నీకు లభించు
 చున్నది. సర్వశక్తిమంత మీరసేంద్రము నీవుపయోగింపుము
 ఉ. ఓసరనాథ దీనియుపయోగముచేతన కాదె సిద్ధు లా
 మానిత మైనస్వర్భుజనమార్గము మృత్యువు గెల్చి, పొందినం
 తాననవీనమంజరుఁడద్యయు శోభిలు మేరుభూమిభృ
 త్సనువులం జరింపుదురు సంతతసౌఖ్యరసావశాత్తులై

రాజు—అయ్యా ! యిది దాసభావవిరుద్ధము. దీనివలన స్వామివో
హము సంఘటిల్లును గదా !

కాపా—(ఆశ్చర్యముతోఁదనలో) ఓహో! యెంతవీర! కానీ(ప్ర)యి
శముగా) రాజా! అది యట్లయినచో నీపీమహానిధానమును గయి
కొని నిన్నును నీకళత్రంబును దాస్యంబువలనఁ దొలఁగించుకొమ్ము
రాజు—అయ్యా! నాకది యెట్లు కాగలదు? దాసభావ మధన మని
కదా మనీషులు శాసి చియన్నాడు. స్వామ్యర్థమయిచో దీనిని
నేను నిరాకరింపను. నీ రిక నా కనువతమే. కాబట్టి నీ పట్ట
నుంచిన యీమహానిధానమును స్వామ్యర్థము పరిపూరించు
చున్నాను.

కాపా—(ఆశ్చర్యముతో దనలో) ఓహో ధైర్యము! ఔరా! జ్ఞా
నము! ఏమీ యీ మహానుభావత్వము!

క. ప్రళయశవశంబు తాఁగనఁ

జలియించుఁ గులాచలములు సత్యంబుగ ని

శ్చలములు ధీరులమనములు

చలింప వవి యెంత లేసి శ్రమముల నైనకా.

కాబట్టి నాకెందు కీ యతినిర్బంధము? (ప్ర)కాశముగా బేతాళుని
తో) భద్ర! పోయి నీ వీభూషతి సమాహితము నాచరింపుము.

బేతా—(నమస్కరించి)చిత్తము సాధక! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

కాపా—(అంతటఁ జూచి) రాజా! విభావరి ప్రభాతప్రాయ మకా
వది. మే మికఁ బోయివత్తుమా?

రాజు—అయ్యా! సాధక! దుస్థితకథలయందు మమ్ము స్మరియిం
పుఁడు.

కాపా—రాజా! నిన్ను దేవతులు స్మరింపఁగలరు. (నిష్క్రమించు
చున్నాఁడు)

రాజు—(తూర్పు చూచి సప్రసాదముగా) అహా!

తే. గీ. గాఢతిమిరంబు పంచబంగాళముగను

సంధ్య యరుణుండు నిజపురస్సరులు గాను

నఖిలభువనజాతానుగ్రహార్థ మిదిగో

బయికి వచ్చుచు నున్నాఁడు భాస్కరుండు.

కాబట్టి నేనును బరమపవిత్ర యగుభాగీరథీతీరమునకుఁ బోయి
స్వామ్యాదేశము నుండెదను. (ప్రక్రమించుచున్నాఁడు)

—* గ ద్య . *—

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదంబు సరసకవితాధురంధర వడ్డాది

నాధువంశశ్రీర సీరాకర రాకాసుధాక రాచ్చనామార్త్య

పాత్ర పారితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్యా

బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప

ధానతనూభవ విబుధవిధేయ

సుబ్బరాయనామధేయం

ధీకృతంబగు చండకాశి

కనాటకమునందు

చతుర్థాంకము.

శ్లో. ర. స్తు .

చండకౌశికనాటకము

పంచమాంకము.

(తరువాత విశ్వతమలిసీవేషుఁ డయి రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)
రాజు—(విచారముతో స్టూర్పు వుచ్చి) అన్నా ! యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ. పంతము మానికెర గలిగె, బంధునుహృత్తులఁ బాసితె, సుతుం
గాంతను విక్రయించితిని, గాటికఁ గాపరి నెత్తి; నయ్యె! కు
ర్దాంతము లింత లాపదలు రా నతిమూఢకరోరదుర్నయ
స్వాంతత నెంతదారుణము నల్పితి నో తొలుమేన దైవమా !
హాహతవిధి ! నీవే బలవంతుఁడవు.

మ. నను నానమృశిరోధరుం దపసి కిన్కణ రాజ్యలక్ష్మీనియు
క్తునిఁ గావించి మిగిల్చె నేత్రయ మయో దుఃఖప్రియాద్వందీ
కనలే కచ్చటఁ గూడ నీదుకపట క్రూర్యంబులం జూపితే
తనయున్ నన్నును నాతిఁ గోటుపడితిం ద్వద్ద్వచేష్టంద్రుటిన్
చ. అనుదినముం గృశాంగి నిశలం దతిదీనత వెచ్చ నూర్చుచున్
దనకు లభించు నావలన దాస్యవిమోచన మంచు నాత్మలో
ననుకొని, పట్టి యుంచుఁ దనప్రాణము నాదుపునస్సమాగమం
టున కయ్యె యిట్టికష్టదశఁ బొందినవానిఁగ న న్నెఱుగమిన్

(సిట్టూర్పు పుచ్చి) హవత్స! రోహితాశ్య !

ఉ. దాదులతోమ్మపై యడుగు ధారుణి మోపి యెఱుంగవీవుతం
ద్రీ! దెన మాలి తాకటికి నేలను నేడెటు గూర్చు చుంటివో
యాదల మానికంబు నటు లానతి భూపతులూనున్న న
య్యో! దుడుకుదనంబున వట్టుత్కర మేషని కెందుబంచునో
(తడవుగ నిశ్వసించి సకరణముగా)

చ. పడని మూర్తినద లొగ్గినాడెదల దాబ్బక ; వానికిఁ స్వాగతం
బిడుమల్ మేళ్యుగృతార్థసుస్థమతి కూహింపక న మానంబులే;
యొడిసెజ్జం బవళించుప్రాయమున నయ్యో! కూరదైహహిచే
గొడుకా! దవ్వుడవైతి వియ్యదిహృదిం గోయునదాటంపమై
(సాశంకముగా) వత్సా! నీకు బాపము శాంతించుచుగాక. అ.
మంగళము తొలంగును గాక.

— యొడిసెజ్జం బవళించుప్రాయమున నయ్యో కూరదైవంబుచే
గొడుకా దుర్దశఁ బొంది తియ్యదిహృదింగోయునదాటంపమై
(ఎడమకన్నును, గుడిభుజము నవరుట నూ వింది సంతోషముతో)

క. అదరెడును వామలోచన

ముదరెడు దక్షిణభుజంబు నోహోవ్యసనా

భ్యుదయంబులు రెండును నా

కొదవం గల వనుచుఁ జూటుచున్నవి పోలె.

(ఆలోచించి) అయినను నా కింకను వ్యసనాభ్యుదయవిచారమెం
దుకు? దురాత్ముడు హరిశ్చంద్రహతకుఁడని సర్వము సమాప్తం
బయినది గదా!

ఆ. వె. ఇంతకన్న నింక నెక్కు డౌవ్యసనంబు

సభ్యుదయము నేదియగును నాకు

నకట పాతకునకు సభ్యుడయద్వార
మిప్పుడొక్కవరగా మే తెలంప.

(తెరచిమ్మకొని చండాలుడు సత్వరముగాఁ బ్రవేశించి)

చండా—అరే! చిన్నికొడుకునకు—

రాజు—(సాశంకముగా) భద్రా! చిన్నికొడుకునకేమి?

చండా—ఓరీ! నేను జెప్పనది యిది. చిన్నికొడుకునకుఁ జేరువఁగూరు
చుండి కొండాక యాడుది కడుపు దరిగోయ నెంతో జాలిగా
నేడ్చుచున్నది. కావున నీవు వేచేగ నావంకకుఁ బోయి దానిచేతఁ
బీకఁగుఁబాతఁ బుచ్చుకోరా. నే నిదిగో సామయొద్దకుఁ బోయె
దను. (విష్కమించుచున్నాడు)

రాజు—(నడచుచున్నాడు)

(తెరలో) అయ్యో! కొడుకా! అయ్యో! నాకన్నతండ్రి! ఎక్కడ
నున్నావు? పలుకవేమిరా బిడ్డా!

రాజు—(విని శోకముతో) కటకటా! యీప్రలాపమెంతదారుణముగా
నున్నది.

(తరువాత ముందుచెప్పినట్లు శోకమును నటించుచు శైబ్యప్రవేశించు
చున్నది.)

శైబ్య—అయ్యో కొడుకా! అయ్యో నాకన్నతండ్రి! ఎక్కడను
న్నావు? పలుకవేమిరా బిడ్డా? (మ్రోచుపడట సభిఁయించియె
ట్టకేలకఁ దెలిపినొంది కన్నీళ్ళతో) హా పుత్రా! హా పుత్రా! యె
క్కడనున్నావు? మాటు పలుకు తండ్రి! అయ్యో! యిది యే
మిగాబిడ్డా! మీ తండ్రిగారు విడిచిపెట్టినట్టే యదృష్ట హీనురా
లిని నన్నిప్పుడు నీవును విడిచిపెట్టితివి. ఇది యుక్తమగునా య
న్నా? (మూఢులుచున్నది.)

రాజు—(విని చూచిదుఃఖముతో) పాపమీదీనురాలిని భర్తకూడఁబరిత్యజించినాఁడా ? చీ ఈ పాపిష్టి దైవమునకు సర్వధా సర్వత్ర నిష్కరుణతయే గదా

శైబ్య—(తోందరతో లేచి) అయ్యో ! యేమిజరిగినది ? కొడుకెక్కడఁ బోయెనో గదా ! (చూచి కాలిలించుకొని) కొడుకా ! నాతోమాటలాడవేమి ? నాయనా ! యొక్కర్తను భయపడుదును గదా ! ఈ భీషణమైన మహాశ్మశానమును గిన్నువిచ్చి చూడవేమిరా ? (ఉన్నాదముతో) బిడ్డా ! యేమనుచున్నావు ? ఉపాధ్యాయులయానతిని గానకుఁబోయి పూవులు గోయు చుండఁగా మ్రోలితొట్టిన నుండినల్లత్రాఁచు బుస్సు మని లేచి కాటు వైచిన దనుచున్నావా ? అయ్యోతండీ ! యేదే దోయి నల్లత్రాఁచు ? అది నన్నెందుకుఁ గఱవదురా కొడుకా ? (అంతటఁజూచి) ఇది యెల్లను గల్లకల్ల, ఇక్కడ నల్లత్రాఁచెక్కడ ? (కూర్చుండి సకరుణముగా) హా కుమార ! కుమార ! లేరా ఒడ్డఁకొఱకు నీవు దెచ్చిన యచ్చిద్రోమైన యీ మారేఁజుఁబత్తిని నూపుఁజేసిలో మొలచిన యీదర్భాంకురములను జెచ్చెర నాయన కిచ్చిరా రా. హామవేళ యాయన-కతిక్రిమించునని నీవిప్పుడు దెలిసికొనలేవురా. బిడ్డా ? అయ్యయ్యో ! నీతోవచ్చిన బ్రహ్మచారులందఱు నింతకు నిల్లు సేకుదురు గదా ! లేలెమ్ము (లేవఁ దీయఁ బోవుచు సావేగముగా) ఏమిది ? నాయనా ! నిర్భాగ్యురాలిని నన్నుఁ గడముగానే విడిచిపెట్టితివా ? దూరమైతివిరా తండీ ? అయ్యో చచ్చితివిరా బిడ్డా ! (మూర్చిలుచున్నది.)

రాజు—(దుఃఖముతో) ఆహాహా ! కరుణాగంధశూన్యమే కా కటికి దైవమునకైన నీయూర్తాలాపములు దుశ్శ్రవంబులుగదా !

శైబ్య—హా ! నాథ ! సర్వధా నిష్కృప ! అన్వేషించిత్తుండవయి నీ విప్పు డెచ్చట నున్నావు ? నీయుత్సంగమునఁ జెంగలించు ననుం

గునినుంగున కిప్పుడెంతటియవస్థాంతరము సంప్రాప్తమయినదో
కనుంగొనము. ఆర్యపుత్ర ! యేమిటక బిడ్డను గాపాడుమని నా
కాజ్ఞాపించితివి. పాపశీలను నేనాలాగునఁ గావింప నయితిని.

రాజు—(నవిశేషకరుణంబుగా) అహా ! యీపరిచేదనము లాయము
ను గోయుచున్న నే.

శైల్య—(మృతుని ప్రత్యంగము దడవిచూచి) హా! యన్నా ! కొన్ని
ల చెన్నున వన్నెమీఱు నిది నీనెన్నుదురు గదా ! పుత్రకా
యొత్తయినతెచ్చ పెండ్రికల నొప్పి పర్యంతపాటలంబు లయి
నున్నగర్భవశంబు లగునివి నీకన్నులు గదా ! కొడుకా ! సుఖటి
తాస్థిబంధకఠినవిస్తీర్ణమిది నీహృదయఫలకముగదా ! తండ్రి!
సంహస హసనుండవు, నీయాకృతి యాకృతాంతహతకున కేమి
యవలక్షణము దోపించిన దోయి జన్మసంధున కార్యపుత్రునకు
మందభాగి నగునాచరితమల దాలాగునఁ బ్రమాదము గలిగినది.
సర్వథా ధర్మమకారణము; లక్షణమప్రమాణము; విజ్ఞానేదు
లభీకపాదులు; అయ్యయో ! సాముద్రీకవిచక్షణులెంద తెంద
తో వీని యన యవ లక్షణములందు విశ్వాసము గలవారయి
యితఁడు దీర్ఘాయుష్కృతుండు వంశోద్ధారకుండు, సార్వభౌముం
డు గాఁగలఁడని పలుమాఱు ప్రశంసించిరి. ఆప్రశంసము లన్నియు
మందభాగ్యుగాల నయిన నాకర్మమున నసత్యములే యయిపో
యినవి.

రాజు—(సాశంకముగా) అయ్యో ! యేమీ ! యిది యంతయు నాకే
తగిలివచ్చు చున్నది (నిపుణముగాఁ జూచి కన్నీళ్ళతో) ! హా
యేమిది ?

మ. గొడుగుంగోయి శిరంబు, పెద్దచుడు, రత్నబద్ధిరముల్ చిన్నిలే
యడుగుల్ చక్రసులక్ష్మితంబులు, భుజా లాజానులంబుల్ స్ఫుర

జడజంబుల్ కరముల్ గవున్ గృశమా, వక్షంబాయతం, బన్ను వే
గడు పీపాపడు చక్రివర్తి పదయుక్త త్రియోంకూర మే.

(జప్తిపచ్చి దుఃఖముతో) అయ్యో! నిజముగా మారోహితా
శ్వన కిదే యీడు. అందుచేత నాహృదయమున కనుమానము
కలుగుచున్నది. కానీ వత్స కమంగళము దొలంగు గాక.

శైబ్య—హా! భగవానుడా! కౌళిక! యిప్పుడుగదా నీవు కృతా
ర్థుడ వయితివి!

రాజు—(సావేగముగా) హా! యేమిది! భగవానునిఁ గౌళికుని నిం
దించుచున్నది; ఎందుఁగాని యించుకయు భేద మున్నది కాకరాదు.
ఈమె పరదార యెట్లు లగును. నిజముగా నీకపస్విని శైబ్యయే.
(తడవుగఁ దేటి చూచి సకరుణముగా) ఇకనుసందేహమెందుకు?
మ. మృదువీణాస్వనమెల్లు రాబ్బడ నదేయేడ్వ మహార్తధ్వని
జెది రెందుమ్మెదఁ ప్పుబెన్నె టీనెఱుల్; చిక్కెన్ నమస్తాంగముల్
మదికిం బోలుపరాక; నెమ్మొయిగిన్ మాలిన్యముం బొందిప్రా
తది యాచిత రుగూపుచందము న వేద్యం బయ్యెడన్ లేఖిలన్
హా! వత్స! రోహితాశ్వ! యెక్కడ నున్నవు? పలుక వేమిరా
తండ్రి! (ఘోషించి మరలఁ దెలిసి రోహితాశ్వనిఁ జూచి)

తే. గీ. ప్రథితమంగళగుగ్గులురచిత మైన
సన్నచిన్నాదికూక టిజడలు వేల
మధుపలంఘితముగ్ధతామరసశోభ
నెనఁగునీమొగ మిపు యొప్పు దేర తండ్రి.

ఈ వత్స! హా రోహితాశ్వ! హా తపనకులబాలప్రవాళ! హా హా
రిశ్చంద్రహృదయానందన! హా కపిలేకౌళికదక్షిణాన్యప్రదా
నవణ్య!

చ. అనిమిషు లొందఁ దృప్తివివి ధాధ్వరమల్ నవరింప లేదు, యీ
చనకుల కీప్సితార్థము లొసంగను లేదు; దిగంతమం దసం
బును నెలకొల్ప లేదు; సుఖముం గనలేదు కలార్హ మూషరం
బునవటబీజపున్మోలక వోలె వృథాపొలియివోలే సుతా.

మఱియు నోరిచిన్నియన్న !

చ. శిర మభిషేకతోయమునఁ జేతులు దానమునన్ , బదద్వయం
బరిష్ఠపమాళిపాతమున నందఁగ లేదు పవిత్రశక్తి; మనో
హరభుజమల్ ధన ర్థుఁకిణాఁకమలం ధరింప లేదు; నీ.

పుర కూడయించి రూపతి మో ! ప్రితిపచ్చనిలీలఁ బుత్రికా.

(ఆలోచించి) నే నింక ని ల్లెందుకుండ వలెను ? ఈ యేడ్పుచున్నదే
వియొద్దకుఁ బోయి నన్నెఱింగించుకొనియెదను. కా దిది యయ్యక్త
ము. ఈ వఱకే పుత్రశోకమున మల మల మటుఁగుచున్న యాదీ
నురాలికి న్వదశావిపర్యయంబున మఱింతయూతన గలిగింప నేటి
కి ? (తన్నుఁ జూచుకొని) ఓరిదురాత్మా ! హరిశ్చంద్ర హతక !
నీ వింకను జావ వేమిరా ? ఇంతకన్నను నీ వేమి చూచెదవు ? (మూ
ర్ఖిల్లి మెల్లిగాఁ గన్నులు విచ్చి) దురాత్మా హరిశ్చంద్రహతక
యిట్టిదురస్థముందును నీపాడుప్రాణములను విడిచిపెట్టఁ జాలకు
న్నావు. ఆత్మహత్యఁ గావించుకొనువాని శోకమ నకు నిన్నుఁ ద
ప్పించుకొనఁ జూచుచున్నావా వేమి ? చీ ! మూర్ఖ;

తే. గీ. దారుణాంధతవి నాభ్యునారకమన

నిష్పడే పోయి మునుఁగు తొకింత మేలు

పుత్రిమఖచంద్రరాహిత్యమునను జిమ్మ

చీకటులు గ్రమ్మదెసల వీక్షింప కుండ.

ఉ. ఇంతయు నంత యంచు మితి యెక్కడఁ బుత్రినిమోగజాత దు
ర్దాంతదురంతవేదనకుఁ ? దాదృశయాతన లేదు లేద యం
ధంతమమంగు రౌరవము నం గ్రీకచోత్కటభైరవాసివ
త్రాంతరమందు శాశ్వతిని నక్కట హేమపుఁబూయవీచికన్.

ఇంక నాలస్య మెందుకు ? పుత్రశోకానలదహ్యమానుండ నగునేను.
భౌగీరధీతీరంబునకుఁ బోయి యీ శరీరమును బరిత్యజించెదను.

(మెల్లగా విడిచి, తలంచుకొని సంభ్రమముతో) అయ్యయ్యో !
నేను బరాధితుడ నన్నమాట బొత్తిగ మఱచి పోయితినే. (విచారించి దుఃఖముతో) అన్నన్నా యెంతకష్ట మెంతకష్టము !

క. మృతివలనను గాంతుగు ని
ర్వృతి నతిశయముగ స్వతంత్రవృత్తులు ధన్యుల్
క్షీతిలోన నాత్మవికృయు
లతిపాపులు పాముఁ జూర రకటా యుసులుల్.

(దుఃఖించుచు) అయ్యో ! మందభాగ్యుడను నే నాకోరికకును దూరమయి పోయితిని.

తే. గీ. దూరుణం బైన యీదుఃఖభారమునకుఁ
దగినయాపద మాన్నది ధైర్య మొకటి;
యేలి నాతినియానతి యెంత మీఱుఁ
గలుగునారక మప్రతీకార మరయ.

కావున దుస్సహదుఃఖానలదందహ్యమానుండ నగునన్ను వేకజలం
బులం జల్లార్చుకొని ప్రభుశాసనము ననే యుండెదను.

శా. నాదిభ్రాంతిని వ్యక్త మౌ ననుమ నవ్యక్తంబ యాదిం దుదిన్
బ్రాదుర్భూతము పంచధా జగము; తత్సంచత్వి మబ్ధిం బాకో;
యాదోరాశితరంగభంగవలనవ్యాపార మా సంస్మృతిన్
భేదంబేమి వియోగయోగములకున్ ; భేదంబు మోహత్రమే.

శైల్య—(తెలివి వచ్చి) అయ్యో యీవల్ల కాటిప్రాణము నన్నింక
ను విడిచి పెట్టి పోవకున్నది. ఇందుకు నే నేమి చేయుదును. (కన్నీరు మడుచుకొని) కానీ ఈశ్వరశాసనవృక్షమున నురిపోసికొని యీ
పాడుజీవము పోగొట్టుకొనియెదను. (ఉరిపోసి కొనుచున్నది.)

రాజు—(చూచి తొట్టిపాటుతో) అయ్యయ్యో ! యిప్పుడు మఱి
యొకజీవితవ్యసనఫలము సంపాద్య మగుచున్నది. మందభాగ్యుడను నే నిందు కేమి చేయుదును ?

(అలోచించి) కానీ ఈలాగునఁ జేసెదను. (మఱియొకచోటికిఁ బోయి ,, మృతివలనను గాంతుడు నిర్వృతి ' ' యను నీ పూర్వోక్త పద్యము చదువుచున్నాఁడు.)

చ. కనఁ బరలోకభూమిలు స్వర్గవిభేదవిపాకవిభ్రమం

బునను విరూఢమార్గములు వొ మ్మనుచుం బరలోకతత్త్వవి
జ్ఞనములు మాయ సుజ్ఞనము సల్పి హసించురు నెమ్మదిం ననం
దనిశ మపార మై యవశాత్ములయేకదసార స్మృతికా.

శై బ్య—అపురపురా ! యెంతప్రమాద మెంతప్రమాదము ! మరణ
మ హూత్సవవ్యాసక్తహృదయ నయి పరాధీనజీవితగుణల నగు
నేను దాసత్వము విస్మరించితిని. నేను బదరి యట్లే చేసి - యుంటి
నేని జన్మాంతరమున నయిన నీదాసభావము నన్ను విడు వకుండును
గదా ! అయ్యో ! యప్రతీకారదారుణం బగునీదశావిపర్యయం
బున నే నెందాఁక నలమరుదానను ? కానీ కాలోచితము నొచ
రించి దాసత్వసముచితం బగు శుశ్రూషచేత బ్రాహ్మణోత్తము
నారాధించుచు నదృష్టహీనురాలను నే నీమనుష్యలోకమునఁ
గ్రమ్మఱ జన్మింప కుండ వ్రతోపవాసనియమంబుల నీదేహంబు
శోషిల్లం జేసికొనియెదను. (సాద పేర్చుచున్నది)

తాజు—(చూచి దుఃఖముతో) అయ్యో ! యిమె కాలోచితకర్మ
మున కప్పడే యారంభించినది. (తనలో) దేవీ ! బాగుబాగు ;
నీ విట్టియవస్థయం దయిన నాభిజాత్యము నతిక్రమింప కున్న
దానవు. ఇంక నే నీమెను సమీపించి ప్రభుశాసనము నెఱవేర్చె
దను. (సమీపించి విచారముతో) దేవీ ! (అర్ధోక్తి నోరు మూసి
కొని) ఓమహాభాగురాల !

క. సడయక నాయాదేశం

బిడకయు మృతకంజలంబు నెవ్వరు గానీ

నడవంగ రాదు మననపుడ

గడఁ గావింపంగ వలయుకర్జము లెని యున్.

కాబట్టి మృతకంబలము నీయవలయును. (కన్నీళ్ళడంచుకొని
చేయి సాచుచున్నాడు)

శైబ్య—(భయము నడింపుచు) శద్రముఖ ! దూరముగా నుండుము
నేను నీకిచ్చెదను.

రాజు—(లజ్జించుచు) ఉన్నాడను.

శైబ్య—(రోహితాశ్వుఃశరీరముమీఁదనుండి బట్టతీసి యిచ్చుచు
హస్తమునజూచి విస్మయముతోఁ దనలో) ఏమిది ! చక్రవర్తి
లక్షణలక్ష్మితం బయ్య నీచెయ్యి యిటువంటివ్యాపారమునం దుప
యక్త మైతి ! (సమీపించి మెల్లగా నెల్లయవయవములుచూచి
యానవాలుపట్టి) ఏమిది ! అయ్యో ! ఆర్యపుత్రులారా ? (తత్తట
పాటుతో) హా ! యార్యపుత్ర ! రక్షింపు రక్షింపు (పాదముల
మీఁదఁ బడుచున్నది)

రాజు—(తొలగి) దేవీ ! చండాలవాన్యకూషితుండ నయిననన్నంబు
దగదు. ఊటడిల్లు మూటడిల్లును,

శైబ్య—(ఊటడిల్లి) అయ్యయ్యో ! యిది యేమి ?

రాజు—దేవీ ! యిది పూర్వజన్మకర్మములపంట. నీ విందుకు విలపింప
కుము. మృతకంబలమును దెమ్ము.

శైబ్య—(దుఃఖముతో నెచ్చుచున్నది) ఆకాశమునుండి వుష్పవర్షము
కురియుచున్నది.

ఇద్దఱు—(వీతతోఁ జూచుచున్నారు)

(తెరలో) క. బౌరా దానము, శీలం

బౌరా, ధీరత్వ మౌర, యౌరా సత్యం

బారా యోరుపు, జ్ఞానం

బారహరిశ్చంద్రభూపహర్యక్షునకుఁ.

శైల్య—(విని నల్లాఘముగా) ఆహాహా ! యెవరోగాని యార్యపుత్రుని గుణశ్లాఘవలన నాహృదయము నూటడించుచున్నాడు. అయిన నీగుణశ్లాఘమున కేమిగాని యార్యపుత్రునినంతటివాని కీదృశావస్థ తటస్థించుట చూడ నర్హా ధర్మ మకారణము సత్యమరణ్య రోదనము, విజ్ఞాన మంధకారనర్తనము.

(ధర్ముడు ప) వేళించుచున్నాఁడు)

ధర్ము—హా ! పతివ్రతామణి ! హా ! మహారాజహరిశ్చంద్ర నే నకారణుడ నెట్లులగుదును ? చూడు.

చ. తమతమసత్యవాక్యముల దానములక మఱి యూర్జితంపుఁగ రక్షములను లాతిభూపతులమండలి కెయ్యపి దుర్లభంబు ల వివలత గాత్రదర్శనపవిత్రము లై తగుశాశ్వతంపులొ కములను నేను నీకు నొసఁగం జనుదెంచినవాడ నమ్రుడక కావున నీవింక విచారింపకుము, వశ్య ! రోహితాశ్వ ! యూటడిల్లు మూటడిల్లుము.

రాజు—(చూచి సంతోషముతో) ఏమీ భగవానుడు ధర్ముడా ? మహాత్మా ! యభివాదనము చేయుచున్నాఁడు.

శైల్య—స్వాహా ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

రోహి—(మెల్లమెల్లగాఁ గన్నలు దెఱచుచున్నాఁడు)

ధర్ము—రోహితాశ్వ !

క. పితృధర్మ పాలితుండ వ

యితీ వీవు కుమార ; మరల నేతెంచెను నీ

గత మైనయట్టిప్రాణము

క్షితిప్రజలను నేలుకొనుదు చిర మూటడుమా.

మాయమ్మ వచ్చినది అమ్మా! నిన్నిచ్చటి కె
వచ్చినారు?

—ఎవరున్నారు నాయనా? నాకర్థమే నన్నిక్కడకుఁ దెచ్చి
నది.

ధర్మ—హా! రోహితశ్వ! యిదిగో బ్రహ్మలోకతిథి, మీరండ్రీ
నీయెదుట నన్నాడు.

రోహి—ఓహో! నాయనగారా? రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. తండ్రీ
మీఁద వ్రాసు చున్నాడు.

రాజు—పుత్రక! చండాలసేవదూషితుని నన్న నీవు దాఁకఁ గూ
డదు.

ధర్మ—రాజా! నీ వింక నీదీనాలాపములను జాలింప వచ్చును.
ఏమనఁగా—

శా. నీయిల్లాలిని గొన్న బ్రాహ్మణుఁడు పత్నీసంయుతుం డెవ్వఁడో
హేయకారముతోడ సిన్ను గొనినాఁ డీమూలవాఁ డెవ్వఁడో
న్యాయం బొప్పఁగ నెందుఁ జేయుచువో రాజ్యం బెల్ల గుహ్యంబుభూ
షాయాధార్థ్యమెఱుంగ నీ కిప్పుడు దివ్యలోక మే నిచ్చెదక.

ఎవఁడురా పరిచారకుఁ డక్కడ?

పురుషుఁడు—(ప్రవేశించి) స్వామీ! యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్మ—ఓరీ! విమానమును దీసికొని రమ్మ.

పురు—చిత్తము స్వామీ (అట్లు చేయుచున్నాడు)

ధర్మ—మహారాజా! నీ విమాన మధిరోహించి దివ్యచోగ్రమున న
ర్వము నె ట్లున్నదో విలోకింపుము.

రాజు—చిత్తము మహానుభావ! [దివ్యవిమాన మారోహించి ధ్యాన
ము నటించి) * ఓహోహో! విద్యలు దన్ను బొందిన పన్నసం
తోషముచేత భగవానుఁడు కౌశికుఁడు మారాజ్యమును విడిచి
మంతుల కప్పగించినవాడు.

ధర్మ—మహారాజ! భవదీయ మగుసత్యవాక్యమును బరీక్షింప వేడి
యీతపోధనుఁ డట్లుచేసినాఁడు గానియాయనను నీరాజ్యమెందుకు?

నీవు సంభ్రమింపక యింకను దేటగా నర్జు
రాజు—(వెండియు ధ్యానము నటించియానందం.

తయదృష్టవంతురాలవు.

ఉ. బా నగా వినం గొననపాఱుఁ డపారకృపానిధానుఁ డీ
శానుఁడు సుముక్త ; బ్రాహ్మణియు సర్వజగజ్జనయిత్రి యద్రీ
మానిని ; నన్నుఁ గొన్నతఁడు మాలఁడు గాఢనఘుండు ధర్మఁడొ
చాన ! యధార్థ మిట్లగుట శల్యము వాసెను నేడు న హృదిన్.
ధర్మ—అట్లయిన నివ్వడు రాజా ! కమారుని రోహితాశ్వనిఁ బృథివీ
రాజ్యమున కభిషేకింపుము.

రాజు—చిత్తము మహాభాగా .

ధర్మ—సింహాసనము సింహాసనము ; ఆతపత్ర మాతపత్రము ;
చానురము చామరము ; జలకుంభము జలకుంభము.

పురు—హ. ఇదే భాస్వన్నవరత్న సంస్థగిత మా
హేమోచ్చ సింహాసనం.

బిదిగో శారదచంద్రమండలనిభం

బిద్ధాః పత్రంబు ; కా

వాదివెల్లి న్నగుహేమదండరుచిరం

బుల్ చానురా లివ్వె; కా

డధిగాల్పస్తకసంభృతాంబు పరిపూ

రస్వరకుంభం బిదే.

ధర్మ—(పైకిఁ జూచి) ఓహో ! యెంతయదృష్టము ! ఈ రోహితా
శ్వకుమారుని యభిషేకమహోత్సవమును దేవత లభినందించుచు
న్నారు.

ఉ. వీరె నదల్ ధరించిరి పవిత్రశయఃపరిపూర్ణ కుంభముల్

భూరిసుపర్వకుందుభులు మోగు నివేదివి యందు ; ముక్తమం

దారసువృష్టుతా చిదిగొ నర్తనఘుఁబానరితు రచ్చరల్ ;

చేరి యిడే నృపాలుని భజింతు నిజాంశములన్ దిగేశ్వరుల్

పంచమాంకము

శ్రీయ మాచరితం బయ్యెఁ గావున నీ విఁక బ్రహ్మలోకమున!

గూణము గముక్త

—భగవానుడా !

నందప్రోవృత ఘోరతర్జనల విశాంత్రుఁ డుగ్రుఁడు రా
గం, దేవా ప్రజలం ద్యజించి యెట కేగం జూతు కొంపొమ్మ
మ్మా దో నంచు సబాష్పీనమ ఖులై మున్ననావారి మె
సం దిగ్గన్విడి కాంతు నెట్లొకడఁ ద్వశ్శ దిష్టలోకంబులన్.

ధర్ము—రాజా ! స్వకర్మవైచిత్ర్యంబునం జేసి యుచ్చావచస్వ
లగుప్రజలకా, యంతలేసి భాగధేయంబులు ?

రాజు—మహాత్మా ! విను నాశ్చయము.

క. తిరుగుదు నయ్యెలోకము

లరనిముసం బైన వాత లందఱతో నే

దొరకుత నాదగుపున్నెపు

నెరసునసే వారలకును నీచూపుగతుల్.

ధర్ము—(విస్మయమతోఁ దనలో) అహో ! యీరాజర్షిచరిత్రము
భోకోత్తరము ! [ప్రకాశముగా] రాజా ! యేతత్పుణ్యదానసంభా
షితం బగునపరపుణ్య సంభారంబు చేత నీకును నీప్రకలకుం గూడ
శాశ్వతలోకంబులు సంపాదించుకొన్నాడవు. నీ కింకను గావలసిన
దేమి యున్నదో దానిని బ్రసాదించెద నడుగుము.

రాజు—భగవానుడా ! యింతకన్నను నాకుఁ గావలసిన దొకటి
యుండునా ? చూడు —

చ. సౌనఁగుటఁ జేసి విద్యలు తపోనిధి నాపయి వీడె గోప మీ

నిసుఁగును బ్రాణముల్ వడసి నేలకు నయ్యెను జక్రవర్తి; నా

కొనఁగితి నీచుదర్శనము; వొందఁగఁ గల్గెను బ్రహ్మలోకమాకా

గొనరఁగ నింకకన్న నొకకోరిక నా కెదల న నుండునే.

అయిన నట్లగుఁగా.

చండకాశిక నటకము

మత్తకోకిల. పైరుపచ్చలతోడఁ జచ్చి లవారసాఖ్యలు
 ధారుణీసతి, గెల్పుతో పసుధాస్థలీపతి గా
 నారవేత్త లనుగ్రహించుతనత్కపుల్ నిజ
 భాగము నను బాదుకొల్పినభవ్యపుంగుణలే

శ్రీ—తథాస్తు

రాజు—మ. ఎవఁ డీనాటక మాడ నాన తిడి మే నెంతే గగ్గర్పాన మా
 ర్షవశుండై ఘనవస్త్రపేనుగుణిభూషా రాసులిచ్చెన్ దినం
 బవనీశుండలకార్తి కేయుపగ్రీధ క్షీరాంభోధితీరంబునన్
 గవిపే రగ్రసరంబుగా జగము లోనం గ్రుమ్మగుంగాపురన్

ధర్మ—తథాస్తు. (అందఱు నిష్క్రమించు నున్నారు.)

—* గ ద్య . *—

ఇది శ్రీపరిమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాఘరంధర వడ్డాది
 సాధువంశక్షీర నీరాకర రాకాసుధాకరాచ్చనామాయ్య
 పాత్ర పారితసగోత్ర పవిత్రగుణాకదంబలతొడ్డి
 బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్ర
 ధానతనూభవ విబుధవిధేయ

సుబ్బరాయనామధేయం

ధ్రీకృతంబగు చండకాశి

కనాటకమనందు

సర్వంబును

పంచమాంకము.

సంపూర్ణము

